İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Public and Private International Law Bulletin, 42(2): 913–945

DOI: 10.26650/ppil.2022.42.2.1091031
http://ppil.istanbul.edu.tr/tr/_

Public and Private International Law Bulletin

Başvuru: 21.03.2022
Revizyon Talebi: 17.08.2022
Son Revizyon: 23.11.2022
Kabul: 21.12.2022
Online Yayın: 28.12.2022

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi İçtihadı Işığında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı Bakımından İdari Gözetim Tedbirinin Cezalandırıcı Yönü

The Punitive Aspect of Administrative Detention Measure in Terms of Right to Liberty and Security in Light of the European Court of Human Rights and Turkish Constitutional Court Jurisprudences

Merve İspirli Armağan*

Öz

İdari gözetim tedbiri, yabancının özgürlüğünden yoksun kalması sonucunu doğurması sebebiyle kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına getirilmiş oldukça ağır mahiyette bir sınırlamadır. Bu sebeple hukuka uygun biçimde uygulanması ve usuli güvencelerin sağlanması Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 5. maddesi ile korunan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı bakımından devletlerin en temel yükümlülüğüdür. Kanunilik kriterine aykırı ve usuli güvencelerden yoksun uygulamalar, idari gözetim tedbirini AİHS m.5'i ihlal eden bir tedbir haline getirmektedir. Dahası, hukuka aykırı uygulanan idari gözetim tedbiri, idari niteliğinden sapmakta ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadına göre cezalandırıcı bir işleve sahip olmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye'de idari gözetim tedbirinin uygulanış biçimi ve mevzuat, Suriye iç savaşı sonrası dönem bakımından, Anayasa Mahkemesi (AYM) ve AİHM içtihadı ışığında incelenmiştir. Bu inceleme sonunda Türkiye'de idari gözetim tedbirinin uzun yıllar AİHS m.5'i ihlal eder biçimde kanunilik kriterine aykırı uygulandığı tespit edilmiştir. 2014 yılındaki mevzuat değişikliği sonrasında kanunilik kriterinin sağlandığı prensipte kabul edilse de verilen ihlal kararları kanuniliğin halen tam anlamıyla sağlanamadığını ve usuli güvencelerden yoksun uygulamaların devam ettiğini ortaya çıkarmıştır. Çalışmada da kanuniliğin ve usuli güvencelerin sağlanamamasına bağlı olarak, AİHM içtihadında da sabit olduğu üzere, idari gözetim tedbirinin cezalandırıcı bir işleve sahip olduğu ve hatta idare tarafından cezalandırma amacına yönelik biçimde uygulandığı yönünde tespitlere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı, İdari Gözetim, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Cezalandırıcı İdari Tedbir, Sınır Dışı Kararı

Abstract

Administrative detention is a heavy restriction on the "Right to Liberty and Security" because it results in the deprivation of liberty for foreigners. As such, its lawful implementation and compliance with procedural guarantees are the most fundamental positive obligation of the states in terms of Article 5 of the European Convention on the Human Rights (ECHR). Administrative detention practices which are contrary to the legality criteria and devoid of procedural guarantees result in the violation of Article 5 of the ECHR. Moreover, unlawful administrative detention measures deviate from their administrative nature and have a punitive function according to the case-law of the ECHR.

* **Sorumlu Yazar:** Merve İspirli Armağan (Arş. Gör.), İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İstanbul, Türkiye.
E-posta: merve.ispirli@medeniyet.edu.tr ORCID: 0000-0002-4928-5321

Atıf: Ispirli Armagan M, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi İçtihadı Işığında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı Bakımından İdari Gözetim Tedbirinin Cezalandırıcı Yönü" (2022) 42(2) PPIL 913. https://doi.org/10.26650/ppil.2022.42.2.1091031

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

In this study, the implementation of the administrative detention measure and legislation were examined in light of the case-law of the Turkish Constitutional Court (TCC) and the ECHR in terms of the post-Syrian civil war. As a result of this examination, it has been determined that in Turkey, the administrative detention measure has been applied contrary to the legality criteria, and so, it has been in violation of Article 5 of the ECHR for many years. Although it was accepted in principle that the legality criteria was met after the legislative amendment in 2014, the violations revealed that this criteria are still not fully met and practices devoid of procedural guarantees continue. In this study, it has been determined that the administrative detention measure in Turkey has a punitive function as it is established in the case-law of the ECHR and has a punitive aim because of its unlawful implementation of procedural guarantees.

Keywords
Right to Liberty and Security, Administrative Detention, Law on Foreigners and International Protection, Punitive Administrative Measure, Deportation

Extended Summary

In this study, the administrative detention of foreigners in Turkey is examined in light of the jurisdiction of the TCC and the ECHR.

After the Syrian civil war, Turkey has been the first country to host asylum seekers fleeing from the war. Because of its geographic location, Turkey is both a destination and a transit zone for the people who want to reach Europe. The number of people coming to Turkey for asylum has gotten exponentially higher until today, where it is now approximately 3.7 million. This number creates consequences for the Syrian community in Turkey and the country itself, socially, politically, and economically and in terms of state security issues. At this point, administrative detention becomes an essential tool for the state in controlling irregular migration, which creates a complex ongoing problem for personal liberty and security.

To understand the aim and function of administrative detention, it has to be examined in four aspects in light of the TCC and the ECHR jurisdiction; its legality, the state's obligation to inform, foreigner's right to an effective remedy, and compensation. To start with the legality criteria, until the administrative detention provisions of the Foreigners and International Protection Law, (Law no.6458) was passed in 2014, there was no legal provision regulating administrative detention. Accordingly, implementations of this practice before 2014 were not legal and so not able to provide the legality criteria in neither the eyes of the TCC nor the ECHR. After 2014, even after the legality criteria was provided, the state has failed to fulfill its obligation to implement the law properly. The way the state follows in the implementation of this practice reveals that police headquarters put pressure on the governorships to issue out administrative detention and deportation decisions, without giving the decision-making body the chance to determine if the foreigner in question poses a risk for public security. Furthermore, the meaning of risk to public security mentioned in Law no.6458 does not provide legal certainty since various issues having different levels of intensity come under this clause, as is often encountered in court decisions (which is another problem beyond

the scope of this study). Another problem is that the foreigners entered the country without legal papers because they were fleeing from the war, which is described as a situation that must not be punished by the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees. Since the unlawful administrative detention practices serve punitive aims in the ECHR ruling, it violates the state obligation of the 1951 convention not to punish for illegal entrance.

Besides these practical problems, the state also fails to inform the foreigner properly and adequately about his administrative detention. Foreigners who experienced this practice could not enjoy their right to appeal, with the state also failing to provide an effective remedy which was confirmed in both the TCC and ECHR rulings. The effective remedy was also in question concerning compensation. Since this practice makes the foreigners deprived of their liberty and security, compensation could not be a *restitutio in integrum*, but instead, just a cover for the damages. That caused another problem because there was no legal remedy mentioned for compensation in Turkish Law, which was also confirmed in the TCC ruling. After all those violations and until 2014, the TCC ruled that full remedy action in administrative courts is the effective legal remedy for compensation claims. After this ruling, the applications where the full remedy action was not exhausted were found inadmissible by the TCC. However, this remedy also has problems since the administrative courts do not have the authority to decide if the detention was lawful or not. This situation produced a legal gap for the cases where the detention was not ended by a court decision regarding its unlawful status, but an administrative decision or cases which ended because they exceeded the 12 months maximum time limit prescribed in the law.

In Turkey, administrative detention practices still have a long list of wrongs that have to be corrected to protect foreigners' personal rights to liberty and security. The problems mentioned here reveal a bigger problem: its punitive nature and aim. This is because the implementation of this practice is more likely to produce a punitive effect rather than a regulatory one. In this study, by analyzing chosen judgments of the mentioned high courts, it is determined that administrative detention practices in Turkey serve a punitive aim.

The state is obligated to protect the peoples' rights under its jurisdiction, regardless of their background. As such, it has to establish a fair balance between the rights of foreigners and public security to fulfill its obligations of convention and respond to national security issues simultaneously.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi İçtihadı Işığında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı Bakımından İdari Gözetim Tedbirinin Cezalandırıcı Yönü

Giriş

Suriye iç savaşının başlangıcı olan 2011 yılı ve sonrası, ülkemiz hukuk sisteminde göçün düzenlenmesi bakımından önemli eksiklikler olduğunu ortaya çıkarmıştır. Zira gerekli ve yeterli ayrıntıyı barındıran bir mevzuatın yokluğunda ülkemize sığınmacı alımı başlamış, hukuk güvenliği ve insan haklarının etkili biçimde korunduğu bir sistem geliştirilememiştir. Savaşın ilk üç yılında 1.519.286 sığınmacının ülkemize giriş yaptığı bilinmektedir.[1] 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK)[2] idari gözetime ilişkin hükümlerinin yürürlüğe girmesine dek geçen sürede sınır dışı edilmek üzere idari gözetim altına alınan yabancılar AİHS[3] m. 5'in ihlali sonucunu doğuran uygulamalara maruz bırakılmışlardır.

İdari gözetim, 6458 sayılı YUKK sonrasında sınır dışı edilmesine karar verilen yabancılardan m. 54'te anılan şartları taşıyanların sınır dışı edilmelerine dek idarenin kararıyla Geri Gönderme Merkezlerinde (GGM) alıkonulması şeklinde uygulanan tedbirdir. Bu tedbir ancak AİHS m. 5 ve Anayasa[4] m. 19 bağlamında belirlenen sınırlar dahilinde uygulandığında hukuka uygun olacaktır. Fakat uygulamada 6458 sayılı YUKK öncesi ve sonrası dönem bakımından farklı hukukilik sorunları bulunmakta olup ayrıca tedbir süresi, tedbire itiraz, itirazların değerlendirilmesi, tazminat gibi hususlarda uygulayıcı otoritelerden kaynaklanan problemler bulunmakta, bu problemler de tedbirin hukukiliğine gölge düşürmektedir.

Bu çalışmada da kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı kapsamında idari gözetim tedbiri, Türk hukukundaki uygulaması bakımından ele alınacaktır. İlk bölümde idari gözetim tedbirinin yasal dayanağı ve uygulanma şekli açıklanacak, ikinci bölümde ise AİHM ve AYM içtihadı ışığında idari gözetim tedbirinin hukukiliği, devletin bildirim yükümlülüğü, bireylerin tedbire karşı etkili başvuru yapma hakkı ve tazminat hakkı bakımından önem arz eden hususlar somutlaştırılarak idari gözetim tedbirinin idarece bir cezalandırma aracı olarak kullanılması hususunda eleştirilere yer verilecektir.

I. İdari Gözetim Tedbiri

İdari gözetim tedbirinin kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına müdahale niteliği taşıdığı durumların tespitini yapmak için uygulanma usulünü bilmek önem arz

1 Murat Erdoğan, *Suriyeliler Barometresi 2019; Suriyeliler ile Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi* (Orion Kitabevi, 2020) 24. Ayrıca bkz. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 Erişim tarihi 02.03.2022.

2 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Kanun Numarası: 6458, Kabul Tarihi: 4.4.2013, RG: 11.4.2013/28615

3 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rome, 4.11.1950.

4 T.C. Anayasası, Kanun Numarası: 2709, Kabul Tarihi: 18.10.1982, RG: 9.11.1982/17863

etmektedir. Bu sebeple öncelikle Türk hukukunda idari gözetim uygulaması hakkında bilgi verilecektir.

A. 6458 Sayılı YUKK Öncesinde İdari Gözetim Tedbirinin Uygulanması

İdari gözetim tedbiri, 6458 Sayılı YUKK öncesinde 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun'un (YİSHK) 17. ve 23. maddelerine istinaden uygulanmakta idi.[5]

17. maddede siyasi sebeplerle Türkiye'ye sığınanların, 23. maddede ise hakkında sınır dışı kararı bulunup da pasaport alamadığı için yahut başka bir sebepten ülkeyi terk edemeyen kimselerin İç İşleri Bakanlığı'nca gösterilen yerlerde ikamet etmesi öngörülmekte idi. Anılan maddelerde idari gözetimin sebepleri, süresi, değerlendirme süreci, itiraz yolu gibi hususlarda bilgi verilmediğinden bu hükümlere dayanan idari gözetim uygulamaları da yasal olarak belirli ve öngörülebilir nitelikte olmamakta idi.[6] Nitekim AİHM de Türkiye'deki idari gözetim uygulamasının Sözleşme'nin 5. maddesi gereği ihlal teşkil ettiğine hükmettiği ilk kararını 2009 yılında vermiştir.[7] 6458 sayılı YUKK'un idari gözetime ilişkin hükümlerinin 2014 yılında yürürlüğe girmesinden sonra idari gözetim tedbirinin sebepleri, süresi, değerlendirme süreci, itiraz yolu gibi hususlar belirli hale getirilmişse de uygulama bakımından m.5 kapsamında problemler sona ermemiştir. Bu hususlara İdari Gözetim Tedbirinin Hukukiliği başlığı altında, YUKK sonrası dönem kapsamında değinilecektir.

B. 6458 sayılı YUKK Sonrasında İdari Gözetim Tedbirinin Uygulanması

1. Yasal Dayanak ve Yetkili Makam

AİHM'in idari gözetim tedbirine ilişkin ilk ihlal kararını verdiği 2009 yılında YUKK'un hazırlık çalışmaları başlamış ve 2012 yılında hazırlıkların tamamlanmasının ardından Kanun 4 Nisan 2013 tarihinde kabul edilmiş, 11 Nisan 2013'te de Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.[8]

İdari Gözetim tedbiri, 6458 sayılı YUKK'un aşağıda işaret edilen maddelerinde gösterilen koşulları sağlayan yabancıların valilik kararıyla geçici bir süreyle

5 Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 5683, Kabul Tarihi: 15/7/1950, RG 24.7.1950/7564; Nuray Ekşi, *6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda İdari Gözetim* (BETA, 2014) 12; Nuray Ekşi, 'İltica Talepleri Reddedilerek Türkiye'den Sınır dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancılara İlişkin AİHM Kararlarının Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na Etkisi' (Ekim 2014) 5(19) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 53, 73; Döndü Kuşçu, 'Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Sınır Dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancıların İdari Gözetim Altına Alınmaları' (2017) 33(37) DÜHFD 241, 251.

6 Nuray Ekşi, '2014 Yılında Kabul Edilen İdari Yargıda İstinaf Müessesesinin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamında Açılacak İdari Davalara Etkisi' (2015) 1(1) Göç Araştırmaları Dergisi 12,17.

7 *Abdolkhani and Karimnia and Others v. Turkey* App no 30471/08 (ECHR, 22 September 2009); Ekşi, İltica Talepleri Reddedilerek Türkiye'den Sınır dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancılar (n 5) 75.

8 YUKK (n 2); Ekşi, '2014 Yılında Kabul Edilen İdari Yargıda İstinaf Müessesesinin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamında Açılacak İdari Davalara Etkisi' (n 6) 14.

özgürlüklerinden yoksun bırakılması sonucunu doğurur. Diğer bir deyişle yabancının en temel hareket özgürlüğü sınırlanmakla kalmaz, tamamen ortadan kaldırılmış olur.[9] Doktrinde idari gözetim tedbirinin idari bir işlem olması bakımından görüş birliği bulunsa da[10] kişi özgürlüğünün ortadan kalkması sonucu doğurduğundan mahkeme kararı ile uygulanması gerektiği ileri sürülmüştür.[11] Buna karşın idarenin yasanın çizdiği sınırlar içinde kalmak suretiyle uyguladığı idari gözetim tedbirinin kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına halel getirmeyeceği yaygın olarak kabul edilmiştir.[12]

Hukukilik şartının sağlanmasında 6458 sayılı YUKK'un rolü büyüktür. Bu kanunun m. 57/2 hükmüne göre, hakkında 54. maddeye göre sınır dışı etme kararı alınan kimselerden *"...kaçma ve kaybolma riski bulunan, Türkiye'ye giriş veya çıkış kurallarını ihlal eden, sahte ya da asılsız belge kullanan, kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın Türkiye'den çıkmaları için tanınan sürede çıkmayan, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar hakkında valilik tarafından idari gözetim kararı alınır."*[13] Yani bir yabancı hakkında idari gözetim kararı alınabilmesinin ilk şartı kişi bakımından verilmiş bir sınır dışı kararının bulunmasıdır. Zira idari gözetim kararı da bu sınır dışı kararına istinaden verilmektedir. Fakat uygulamada sınır dışı ve idari gözetim kararları eş zamanlı olarak verilmekte ve resmi belge tek nüsha halinde "Sınır dışı ve İdari Gözetim Kararı" başlığıyla kişilere tebliğ edilmektedir.

İdari gözetim tedbirinin uygulanması bakımından kişi hakkında sınır dışı etme kararı alınması zaruri olsa da hakkında sınır dışı etme kararı alınmış her yabancının idari gözetim altına alınması söz konusu değildir. Yukarıda yer verilen m.57/2 hükmünde adı geçen hallerin varlığı halinde idari gözetim kararı verilmesi gerekmekte olup, hakkında sınır dışı kararı verilen kimsenin durumunda bu hallerden biri yoksa idari gözetim kararı verilmesi gerekmeyecektir. Nitekim aynı kanunun 56. maddesinde bu halleri bünyesinde barındırmayan kişilere 15 günlük bir "Türkiye'yi terke davet" süresi tanınmaktadır. Ancak kişinin bu sürede ülkeden ayrılmaması ve bunun için makul bir sebep gösterememesi m.57/2 hükmü gereği idari gözetim kararı verilmesi için sebep teşkil etmektedir. Haklarında idari gözetim kararı verilen yabancılar, tedbirin

9 İdari gözetim uygulamasının yüksek mahkemelerce kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı kapsamında değerlendirilme sebebi yabancının en temel hareket serbestisinin tamamen ortadan kaldırılmasıdır. Bu minvalde kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ve seyahat özgürlüğü hakkı karıştırılmamalıdır. Gölcüklü bu hususdaki değerlendirmesinde iki hakka yapılan müdahaleler arasında derece ve yoğunluk farkı olduğunu, seyahat özgürlüğü bakımından sınırlama söz konusu iken kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına yapılan müdahalede yoksun bırakma sonucu doğduğunu dile getirmiştir. Bkz. Feyyaz Gölcüklü, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği' (1994) 3(49) Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 199, 201. Tolga Şirin ise kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına yapılan müdahalenin seyahat özgürlüğüne yapılan müdahalenin daha aşırı ve özel bir formu olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Tolga Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı* (Avrupa Konseyi, 2018) 51-52.

10 Ekşi, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda İdari Gözetim (n 5) 89; Esra Gül Dardağan Kibar, Doğa Elçin, Ogün Erşan Aydınlı, 'Anayasa Mahkemesi'nin Sherapat Yagmyrova Kararı Üzerine Bazı Değerlendirmeler' (2020) 40(2) Public and Private International Law Bulletin 1477,1499.

11 Burak Huysal, Begüm Şermet, '6458 Sayılı Kanun Çerçevesinde Haklarında Sınır Dışı Kararı Alınan Yabancılar' in Ayşe Nuhoğlu (eds) *Prof. Dr. Feridun Yenisey'e Armağan* (Beta 2014) 2215.

12 Ekşi, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda İdari Gözetim (n 5) 9.

13 YUKK (n 2) m.57/1.

uygulanması süresince GGM'lerde tutulmaktadırlar. Ülkemizdeki sığınmacı sayısının 2011 sonrasındaki artışına bağlı olarak GGM'lerin sayısı da arttırılmıştır. Halihazırda toplamda 16.108 kişi kapasiteli 25 adet GGM hizmet vermektedir.[14]

2. Tedbirin Süresi

İdari gözetim tedbirinde sürenin üst sınırı 6 aydır.[15] Fakat bu 6 aylık sürede valilikçe her ay zaruret değerlendirmesi yapıldığından her ay tedbirin uzayıp uzamayacağına ilişkin karar verilmesi icap eder. Zira yabancının idari gözetim altına alınma sebeplerinde bir değişiklik olması ve artık özgürlüğünden yoksun kalmasını gerektirecek bir durumun kalmaması halinde idari gözetim derhal sonlandırılacaktır.[16] İdare yabancı bakımından gerekli görmesi halinde idari gözetimi sonlandırarak belli bir adreste ikamet etme, düzenli olarak bildirimde bulunma gibi yükümlülükler de tesis edebilir.[17] İdari gözetimin 6 aylık süre boyunca devam ettiği hallerde süre sonunda yabancının salıverilmesi gerekecektir. Fakat yabancı sınır dışı işlemleri için iş birliği yapmıyorsa ve ülkesiyle ilgili doğru bilgi ve belgeleri vermiyorsa idari gözetim süresi 6 ay daha uzatılabilecek ve toplamda 12 ay boyunca yabancının idari gözetim altında tutulması söz konusu olabilecektir.[18] Tıpkı ilk altı aylık sürede olduğu gibi ikinci altı ayda da yabancının idari gözetimi her seferinde 1 ay uzatılacak ve toplamda en fazla 5 adet uzatma kararı alınabilecektir. Görüldüğü üzere kişinin sınır dışı işleminin icrasına destek olmaması özgürlüğünden yoksun bırakıldığı sürenin uzatılması sonucunu doğurmaktadır. Öte yandan 12 aylık sürenin sonuna dek halen sınır dışı edilmemiş olan yabancının sürenin dolması sebebiyle salıverilmesini takiben çok kısa bir süre sonra yeni bir idari gözetim kararı ile özgürlüğünden yoksun bırakılması uygulamada söz konusudur. Diğer bir deyişle *de facto* olarak idari gözetim süresi uzatılmaktadır. Bu hususta eleştirilere ayrıca değinilecektir.

3. İtiraz Yolu

Hakkında idari gözetim kararı alınan yabancılar, karara karşı sulh ceza hakimliklerine itiraz edebileceklerdir. Bu itirazın değerlendirilmesi için kanunda 5 günlük bir üst süre sınırı öngörülmüştür.[19] Valilikler tarafından alınmış idari gözetim kararının hukuka uygunluğunun denetlenmesinde idare mahkemelerinin değil de sulh ceza hakimliklerinin yetkili görülmesine gerekçe olarak sulh ceza hakimliklerinin sayısının daha fazla olması ve ülke çapında daha yaygın olması sebebiyle daha etkin bir denetim sağlaması

14 Göç İdaresi Başkanlığı, GİGM https://www.goc.gov.tr/geri-gonderme-merkezleri33 Erişim tarihi 02.03.2022.

15 YUKK (n 2) m.57/3.

16 ibid m.57/4.

17 ibid

18 ibid m.57/3.

19 ibid m.57/6.

gösterilmiştir.[20] Sulh ceza hakimliklerinin sayıca fazla olmasının daha etkin bir denetim mekanizması getirdiği tartışılabilir olsa da idari gözetim tedbiri uygulanan yabancıların mahkemeye erişimini kolaylaştırdığı söylenebilecektir. Zira uygulamada avukatların noterle birlikte GGM'lere fiziken giriş yaparak yabancılardan vekalet alması işlemi dahi memurların mukavemeti sebebiyle engellemelere maruz kalabilmekteyken başvuru için en yakın idare mahkemesine gitmek üzere il değiştirilmesinin gerekmesi yabancı bakımından mahkemeye erişimi zorlaştırabilecektir. Öte yandan sulh ceza hakimliğinin başvurunun yapılmasını takiben 5 gün içinde karar vermesi kanunda öngörülmüşse de uygulamada bu süre iş yükü sebebiyle uzamaktadır. Sulh ceza hakimliğinin kararı kesin nitelikte olduğundan itiraz edilmesi mümkün olmamakla birlikte valilikçe her ay yapılan zaruret değerlendirmesi sonrası verilen idari gözetimin devamı yönündeki kararlara itiraz edilmesi mümkündür. Ayrıca bu kararlardan bağımsız biçimde hukuki durumunda salıverilmesini gerektirecek bir değişiklik olması halinde yabancı kendisi de sulh ceza hakimliklerine başvuru yapabilecektir.[21] Mahkemeye erişim hakkı bakımından olumlu bir gelişme olarak yabancıların sulh ceza hakimliklerine başvurularında adli yardımdan faydalandırılması da 6458 sayılı YUKK'un kabulü ile mümkün hale gelmiştir.[22] Sulh ceza hakimliğine itiraz yolunun işletilmesinde gerekli kriterlere AİHM ve AYM içtihatları bağlamında değinilecektir.

4. Alternatif Tedbirler

İdari gözetim uygulamasının yabancının özgürlüğünden mahrum kalması sonucunu doğurması bakımından ağır bir müdahale türü olduğu söylenebilecektir. Bu sebeple de 6458 sayılı YUKK'un m.57/4 hükmünde idari gözetim uygulamasına alternatif tedbirlere yer verilmiştir. Bu tedbirler belli bir adreste ikamet etme, belirlenecek şekil ve sürelerde bildirimde bulunma, aile temelli geri dönüş, geri dönüş danışmanlığı, kamu yararına hizmetlerde gönüllü görev alma, teminat ve elektronik izleme şeklinde idari yükümlülüklerdir. Hakkında sınır dışı kararı verilmiş tüm yabancılar bakımından idari gözetim kararı alınmasının gerekmediği hususu hukukumuz bakımından kabul edilmekle birlikte kanunda idari gözetim tedbirinin ancak son çare olarak uygulanmasına dair bir ilkeye yer verilmemiştir. Buna karşın Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararlarında devletler diğer alternatif tedbirlerin öncelikli olarak uygulanmasına teşvik edilmektedir.[23] Avrupa Konseyi İşkencenin Önlenmesi Komitesi

20 Kuşçu (n 5) 277; Ekşi, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda İdari Gözetim (n 5) 81. Gülüm Bayraktaroğlu Özçelik, 'Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi' (2013) (108) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 2013(108) 211,240.

21 YUKK (n 2) m.57/6.

22 ibid m.57/7. 6458 sayılı YUKK öncesinde idari gözetim tedbiri adli nitelikte bir karara dayalı olmadığından yabancının adli yardımdan faydalanması mümkün değildi. Bkz. Mehmet Aktaş, 'Geri Gönderme Merkezlerinde Uygulanan İdari Gözetimin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı Başlıklı 5 inci Madde Perspektifinden Değerlendirilmesi' (Temmuz 2019) (2) Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi 61, 68.

23 UNGA, A/RES/63/184, 18 December 2008, para 9. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_63_184.pdf Erişim tarihi 02.03.2022; UNGA, A/RES/64/166, 19 March 2019, para 4. https://undocs.org/en/A/RES/64/166 Erişim tarihi 02.03.2022;

UNGA, A/RES/67/172, 20 December 2012, para 4. https://undocs.org/en/A/RES/67/172 Erişim tarihi 02.03.2022.

de kendi uygulamasını tanıttığı bilgilendirme metinlerinde göçle ilgili özgürlükten yoksun bırakma tedbirlerinin (belgede immigration detention olarak geçmektedir) ancak diğer alternatif tedbirlerin uygulanmasının mümkün olmadığı hallerde son çare olarak uygulanabileceğini öngörmektedir.[24] AİHM içtihadında da ülkeye yasa dışı yollarla giriş yapmış yahut hakkında sınır dışı kararı verilmiş yabancılar arasında çocuklar varsa özgürlükten yoksun bırakma tedbirlerinin uygulanması ancak diğer alternatif tedbirlerinin uygulanmasının mümkün olmadığı durumlarda son çare olarak mümkündür.[25] Bu gibi hallerde hukukumuz bakımından da hakkında sınır dışı kararı bulunmasına karşın idari gözetim altına alınması için gerekli şartlar oluşmamış olan çocuklu ailelerin yalnızca sınır dışı işlemlerinin yürütülmesi sürecini geçirmeleri için idari gözetim altına alınmaları AİHM içtihadına aykırılık teşkil edecektir.

II. AYM ve AİHM İçtihatları Bakımından İdari Gözetim Tedbirinin İncelenmesi

Türk hukukunda 6458 sayılı YUKK'un m.57 hükmü uyarınca uygulanan idari gözetim tedbiri, yabancının özgürlüğünden yoksun kalması sonucunu doğurması sebebiyle Anayasa m.19 ve AİHS m.5 kapsamında kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına müdahale olarak değerlendirilmektedir.[26] Anayasa'nın 19. maddesi 2. fıkrasında özgürlükten yoksun bırakma sonucu doğurmasının hukuki kabul edileceği hallerden biri *"…usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması…"* olarak düzenlenmiştir. Buna paralel olarak AİHS m.5/1/f bendinde ülkeye yasa dışı yollardan girmiş yahut hakkında sınır dışı veya iade kararı verilmiş kimselerin yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının istisnası olarak kabul edilmiştir.[27] Her iki hükümde de usuli güvencelere ayrıca yer verilmiştir. Çalışma kapsamında AYM ve AİHM içtihadı hukukilik şartı, devletin bildirim yükümlülüğü, etkili başvuru yapma hakkı ve tazminat hakkı bakımından ele alınacaktır.

A. İdari Gözetim Tedbirinin Hukukiliği

İdari gözetim tedbirinin kanuna uygun biçimde ve usuli güvenceler sağlanarak uygulanması hukukiliğin sağlanmasında temel önemi haizdir. Aksi halde tedbirin

24 European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Immigration Detention Fact Sheet https://rm.coe.int/16806fbf12 Erişim tarihi 02.03.2022.

25 *A.B. and others v. France* App no.11593/12 (ECHR, 12 July 2016) para 124; Popov *v. France* App no 39472/07 and 39474/07 (ECHR 19 January 2012) para 119. Ayrıca bkz. Meltem İneli Ciğer, 'Uluslararası Hukuk ve Karşılaştırmalı Hukukta İdari Gözetime Alternatif Tedbirler' (27.10.2020) 40(2) Public and Private International Law Bulletin (Prof. Dr. Cemal Şanlı'ya Armağan) 799, 808.

26 Şirin (n 9) 42; *Abdolkhani and Karimnia and Others v. Turkey* (n 4) 125-142.

27 Rona Aybay, 'Bir İnsan Hakkı Sorunu Olarak Sınır Dışı Edilme' (2013) 2(2) Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 164, 165.

cezalandırıcı bir amaca hizmet edeceği AİHM tarafından kabul edilmiştir.[28] *Azimov v. Russia* kararına konu olan olayda AİHM, idari gözetim tedbirinin süresinin kabahatler bakımından öngörülen üst sınırı aşması, usuli güvencelerin sağlanmaması ve tedbirin devamlı niteliğine karşılık hukukiliğinin tekraren incelenmemesi sebeplerinden ötürü aslında önleyici nitelikte olması gereken idari gözetim tedbirinin cezalandırıcı nitelikte bir tedbire dönüştüğüne hükmetmiştir.[29] Dolayısıyla AİHM'in görüşü de hukukilik kriterine aykırı biçimde uygulanan idari gözetim tedbirlerinin cezalandırma amacı taşıdığı yönündedir. Mahkemenin görüşü doğrultusunda bu başlık altında idari gözetim tedbirinin hukukiliği 6458 sayılı YUKK öncesi ve sonrası dönemler bakımından AİHM ve AYM içtihadında tespit edilen hususlar bağlamında incelenecektir.

1. 6458 Sayılı YUKK Öncesi Dönem

Anayasa m.19/2 ve AİHS m.5/1 hükümlerinde özgürlükten yoksun bırakma işleminin hukukiliği, yalnızca bu hükümlerde belirlenen hallerle sınırlı biçimde ve yasayla öngörülen usule uygun olarak uygulanması şartına bağlanmıştır. Nitekim idari gözetim tedbiri de her iki hüküm kapsamında hukuka uygun bir sınırlama sebebi olarak kabul edilmiştir. Türkiye'de idari gözetim tedbirinin 6458 sayılı YUKK öncesinde 5683 sayılı YİSHK'in 17 ve 23. maddelerine istinaden uygulandığı çalışma kapsamında belirtilmişti. Adı geçen bu hükümler şu şekildedir:

> *"Siyasi mülteciler*
>
> *Madde 17 – Siyasi sebeplerle Türkiye'ye sığınan yabancılar ancak İçişleri Bakanlığınca müsaade olunacak yerlerde ikamet edebilirler.*
>
> *Madde 23 – Memleket dışına çıkartılmalarına karar verilip de pasaport tedarik edemediklerinden veya başka sebeplerden dolayı Türkiye'yi terk edemeyenler İçişleri Bakanlığının göstereceği yerde oturmaya mecburdurlar."*

Görüldüğü üzere bu kanun kapsamında uygulanan tedbir idari gözetim ismiyle dahi anılmamıştır. 17. maddede geçen "ikamet" ve 23. maddede geçen "oturmaya mecburdurlar" ifadelerine bakıldığında her iki maddede anılan müdahaleler kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına bir müdahale gibi görünmemektedir. Zira kişi özgürlüğü bakımından hareket serbestisinin sınırlanması değil, bu serbestiden 'yoksun kalma' hali vuku bulmaktadır.[30] Fakat anılan hükümlerdeki ifadeler ışığında belli bir yerleşim bölgesinde yaşamını idame ettirme şeklinde 'sınırlama' getirildiği söylenebilecektir.[31] Şu halde 6458 sayılı YUKK öncesindeki uygulama bakımından anılan hükümler idarece oldukça geniş yorumlanmış, sınırlama şeklindeki tedbirler özgürlükten yoksun bırakma halinde uygulanmıştır. Öte yandan kanunilik şartının sağlanması için idari gözetim

28 *Azimov v. Russia*, App no 67474/11 (ECHR 18 April 2013) para 172.

29 ibid

30 Şirin (n 9) 51-52.

31 *Abdolkhani and Karimnia and Others v. Turkey* (n 7) para 133.

tedbirine dayanak teşkil eden yasal düzenlemenin bazı kriterleri sağlaması gerekmektedir. AİHM içtihadında "*quality of law*" yani kanunun kalitesi olarak adlandırılan kriter ilgili yasal düzenlemenin belirlilik ilkesine uygun biçimde öngörülebilir olmasını aramaktadır.[32] Diğer bir deyişle özgürlükten yoksun bırakılma koşulları ve süresi yasada detaylı biçimde açıklanmalı ve bu koşullar çerçevesinde haklarını kullanmak adına kişinin başvuracağı hukuk yolları da gösterilmelidir.[33] Yukarıda yer verilen 5683 sayılı YİSHK'in düzenlemelerinde özgürlükten yoksun bırakılma sebepleri, usulü güvenceler ve başvurulabilecek hukuk yollarının gösterilmediği aşikardır. Bu sebeple 6458 sayılı YUKK'un idari gözetime ilişkin hükümlerinin yürürlüğe girdiği 11.04.2014 tarihi öncesinde kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlali iddiasıyla AYM ve AİHM önüne gelen başvurularda tedbirin hukukiliğini sağlamaya dayanak teşkil edebilecek kalitede bir kanuni düzenleme bulunmaması, tedbiri Anayasa m.19/2 ve AİHS m.5/1'e göre hukuka aykırı hale getirdiğinden ihlal olarak değerlendirilmiştir.[34] Adı geçen ihlalin AİHM içtihadında tespit edildiği ilk karar *Abdolkhani and Karimnia and Others v. Turkey* başvurusudur.[35] Bu başvuruda yabancılar ülkeye yasa dışı yollarla girdikleri gerekçesiyle jandarma tarafından tutularak Kırklareli'de bulunan Gaziosmanpaşa Yabancı Kabul ve Barınma Merkezi'nde alıkonulmuşlardır. Yabancılar tutulmanın hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle AİHS m.5/1'in ihlal edildiğini ileri sürerek AİHM'e başvurmuşlardır. Mahkeme verdiği kararda öncelikle başvuruculaların tutulması ve adı geçen yabancı kabul merkezinde alıkonulması işleminin AİHS m.5 kapsamında bir özgürlükten yoksun bırakma teşkil ettiğini tespit etmiştir. Bu tespit yapılırken başvuruculaların bulundukları yerden ayrılmalarına izin verilmemesi, ancak vekaletname gösterilmesi şartıyla yalnızca avukatları ile görüşebilmeleri ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) temsilcilerinin başvuruculara görüşmesinin ancak bakanlık izni ile mümkün olması sebep gösterilmiştir.[36] AİHM, başvuruculara idarenin keyfi uygulamalarından koruyacak nitelikte bir yasal dayanak olmaksızın uygulanan idari gözetim tedbirinin m.5 kapsamında hukuki olmadığına hükmetmiştir.[37] Bu hükmü kurarken devletin uygulanan tedbirin sebep, süre ve koşullarını detaylıca açıklayan bir yasal dayanağı mahkemeye sunamaması, başvuruculara idarenin keyfiliğine karşı koruyacak güvenceleri sağlayamaması sebeplerini işaret etmiştir.[38] Ayrıca kararda başvuruculara işletebilecekleri hukuki yolların gösterilmemesi de hukukilik bakımından ihlal sebebi olarak tespit edilmiştir.[39]

32 *J.N. v. UK* App no 37289/12 (ECHR 19 August 2016) para 84; *Khlaifia and Others v. Italy* App no 16483/12 (ECHR 15.12.2016) para 92.

33 ibid

34 Anayasa Mahkemesi, 2014/2841, 09.06.2016, para 108; Anayasa Mahkemesi, 2013/1649, 20.02.2016, paras.128-129; Anayasa Mahkemesi, 2013/655, 20/1/2016, para136; Anayasa Mahkemesi, 2013/9673, 21.01.2015, paras 74-79; *Ahmadpour v. Turkey* App no 12717/08 (ECHR 15 June 2010) para 48.

35 Ekşi, İltica Talepleri Reddedilerek Türkiye'den Sınır dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancılar (n 5) 75-77.

36 *Abdolkhani and Karimnia and Others v. Turkey* (n 7) para 127; Özçelik (n 20) 243.

37 ibid, para 135.

38 ibid, para134.

39 ibid, para 142; Ekşi, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda İdari Gözetim (n 5) 28-33.

2. 6458 Sayılı YUKK Sonrası Dönem

6458 sayılı YUKK, idari gözetim tedbirinin yasal dayanağını kanunun kalitesi kriterine uygun olarak kodifiye etmesi bakımından oldukça önemlidir. Kanunun idari gözetimi düzenleyen 57. maddesinde idari gözetim tedbirinin hangi hallerde uygulanabileceği 1. fıkrada, kimler üzerinde uygulanabileceği 2. fıkrada, tedbirin süresi ve uzatma koşulları 3. fıkrada, karara karşı başvurulacak hukuk yolu 6. fıkrada açıklanmıştır. Bu kanunun yürürlüğe girmesi sonucunda idari gözetim tedbirinin hukuki temellerinden olan belirli ve öngörülebilir bir yasaya dayanma kriteri sağlanmıştır.[40] Fakat kanunilik kriterinin karşılanması tek başına tedbirin hukukiliğini sağlamamaktadır. Bu sebeple içtihat çerçevesinde hukukiliğin sağlanmasında önem arz eden hususlarla birlikte kanunun uygulanmasından doğan ve hukukiliğe gölge düşüren hususları bu başlık kapsamında incelemek gerekmiştir.

a. Gerekli Özen Ölçütü

6458 sayılı YUKK'un yürürlüğe girmesiyle idari gözetim tedbiri için kaliteli bir hukuki dayanak sağlanmışsa tedbirin hukukiliğini sağlama bakımından öngörülebilir yasalar tek başına yeterli olmayıp, kişilerin idarenin keyfiliğinden korunması için yasada yer alan güvencelerin gerekli özenle uygulanması gerekmektedir.[41] Gerekli özen kriteri, sınır dışı ve idari gözetim kararının icrası süresince gözetilmesi gereken bir hususdur. Bu kriter kapsamında idari gözetim tedbirinin 6458 sayılı YUKK'ta öngörülen ilke ve kurallara uygun olarak, Anayasa m.19 ve AİHS m.5'te yer alan güvenceleri içerir biçimde uygulanması gerekmektedir. İdarenin gerekli özen kriterini sağlamayan fiilleri AYM kararları ışığında somutlaştırılabilecektir. 2014 tarihli *K.A. Başvurusu*'nda başvurucuya tutulma sebepleri hakkında bilgi verilmemesi, idari gözetimin devamında zaruret olup olmadığı hususunda valilikçe aylık olarak yapılması gereken zaruret değerlendirmelerinin yapılmaması, idari gözetimin üst sınırı olan 6 aylık sürenin 2 ay 10 gün kadar aşılmasının bir uzatma kararına dayanmaması hallerinin gerekli özen kriteri ile bağdaşmadığı belirtilmiştir.[42] Öte yandan idari gözetim kararına itiraz sonucu sulh ceza hakimliğince yapılan incelemede başvurucunun uluslararası koruma başvurusu sahibi olmakla birlikte geçici koruma statüsünde olması sebebiyle sınır dışı edilemeyecek kişilerden olduğunu öne sürmesine rağmen mahkemenin bu hususu dikkate almadan itirazı reddetmesinin de gerekli özen kriterine aykırı olduğuna hükmedilmiştir.[43] Kararda anılan sebeplerle gerekli özen kriterinin sağlanmaması, Anayasa m.19/2 yani idari gözetim tedbirinin hukukiliği bağlamında ihlal olarak nitelendirilmiştir.

40 Anayasa Mahkemesi, 2014/13044, 11.11.2015, para 127; Ekşi, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda İdari Gözetim (n 5) 51; Özçelik (n 20) 255.

41 *A. and Others v. the United Kingdom* (GC) App no 3455/05 (ECHR 19 February 2009) para164; *Khlaifia and Others v. Italy* (n 32) para 90.

42 Anayasa Mahkemesi, 2014/13044 (n 40) para 131.

43 ibid paras 133-34.

Valiliklerce aylık olarak yapılan zaruret değerlendirmeleri ve sulh ceza hakimliklerine yapılan itirazlarda muhakeme süreci, gerekli özen kriterinin sağlanması bakımından çok önemlidir. 2014 tarihli *B.T. Başvurusu'*nda başvurucu hakkında verilmiş ve kendisine tebliğ edilmiş bir sınır dışı kararı bulunmadığı halde valilikçe hakkında idari gözetim kararı alınması ve özgürlüğünden yoksun bırakılması hali söz konusu olmuştur. Malum olduğu üzere hukukumuzda bir yabancının idari gözetim altına alınabilmesi için hakkında verilmiş bir sınır dışı kararı bulunması gerekir. Başvurucu hakkında alınmış bir sınır dışı kararının bulunmaması halinin tespiti idari gözetim tedbirini hukuki dayanaktan yoksun bırakacak ve başvurucunun salıverilmesi sonucunu doğuracaktır. Fakat bu husus ne valilikçe aylık olarak yapılan zaruret değerlendirmelerinde ne de başvurucunun sulh ceza hakimliğine yaptığı itirazlarda değerlendirilmiştir. AYM kişinin derhal salıverilmesini sağlayacak bu hususların valilik ve sulh ceza hakimliğince tespit edilememesinin gerekli özen kriteri ile bağdaşmadığı gerekçesiyle idari gözetim tedbirinin hukuka aykırı olduğuna Anayasa m.19/2 bağlamında hükmetmiştir.[44]

Gerekli özen kriteri bakımından önem arz eden bir diğer husus gölge tutulmalar olarak adlandırabileceğimiz, yasaya bağlı olarak alınmış bir idari karara dayanmaksızın yabancıların özgürlüklerinden yoksun bırakıldığı hallerdir. Gölge tutulmalar, uygulamada idari gözetim kararı olmaksızın yabancıların alıkonulması,[45] idari gözetim kararının alıkonulmadan sonra verilmesi,[46] yabancının idarece yahut yargı kararı ile idari gözetiminin sonlandırılmasına rağmen salıverilmemesi[47], idari gözetim süresi uzatılmaksızın yabancının idari gözetimine devam edilmesi[48] halleri olarak örneklendirilebilecektir. Bu hallerden biri vuku bulduğunda kağıt üzerinde iz bırakmaksızın yabancının adeta görünmez biçimde gölgede bırakılarak alıkonulması, bu fiili duruma karşı başvurulabilecek bir hukuk yolu bulunmasını da engellemektedir. Sonuç olarak anılan fiili alıkonulma hallerinde yabancılar hukuki dayanaktan yoksun biçimde özgürlüklerinden yoksun bırakılmakta, usuli güvencelerden faydalanamamakta ve içinde bulundukları duruma karşı bir yargı yoluna başvuramamaktadırlar. AYM bu fiillerin gerekli özen kriteri ile bağdaşmadığı gerekçesiyle Anayasa m.19/2 bakımından ihlal teşkil ettiği görüşündedir.[49]

b. Bildirim Yükümlülüğü

Hakkında sınır dışı ve idari gözetim kararı alınan yabancıların alıkonulma sebebi, süresi, koşulları, usuli güvenceler ve bu karara karşı başvurulabilecek hukuk yolları

44 Anayasa Mahkemesi, 2014/15769, 30/11/2017, paras 93-96.

45 ibid para 93.

46 Anayasa Mahkemesi, 2014/13044 (n 40) para 129.

47 Anayasa Mahkemesi, 2014/15824, 22/09/2016, paras 148-150.

48 Anayasa Mahkemesi, 2014/13044 (n 40) para 131.

49 Anayasa Mahkemesi, 2014/15824 (n 47) paras 142-151.

hakkında derhal bilgilendirilmesi, Anayasa m.19/4 ve AİHS m.5/2 kapsamında devletin pozitif yükümlülüklerindendir.[50] Bilgilendirme zaman, şekil ve nitelik açısından yabancının Anayasa m.19 ve AİHS m.5'te yer alan diğer haklardan faydalanmasını sağlaması bakımından temel önemi haizdir.

Anayasa m.19/4 hükmünde bildirimin derhal, yazılı veya sözlü biçimde yapılabileceğine yer verilmiş, AİHS m.5/2 kapsamında da en kısa sürede ve yabancının anlayabileceği bir dilde yapılması öngörülmüştür. 6458 sayılı YUKK'un idari gözetimi düzenleyen m.57/5 hükmü ise "*İdari gözetim kararı, idari gözetim süresinin uzatılması ve her ay düzenli olarak yapılan değerlendirmelerin sonuçları, gerekçesiyle birlikte yabancıya veya yasal temsilcisine ya da avukatına tebliğ edilir. Aynı zamanda, idari gözetim altına alınan kişi bir avukat tarafından temsil edilmiyorsa, kendisi veya yasal temsilcisi kararın sonucu, itiraz usulleri ve süreleri hakkında bilgilendirilir."* şeklindedir. Anlaşılacağı üzere mevcut ulusal ve uluslararası hukuk belgelerinde bildirim yükümlüğünün şekli ve süresi bakımından kesin bir belirleme yapılmamıştır. Bu bakımdan AİHM ve AYM içtihadının değerlendirme kriterleri bildirim yükümlülüğünün hukuka uygun biçimde nasıl yerine getirileceği sorusunu cevaplamada rehber niteliği taşımaktadır.

AİHM içtihadı gereği kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı kapsamında suç işlediği şüphesiyle özgürlüğünden yoksun bırakılan ve hakkında cezai soruşturma yürütülen kimselere tutuklama sebepleri ile ilgili detaylı bilgi verilmesi hukukiliğin en önemli şartlarındandır.[51] Fakat idari gözetim altına alınan ve kendisine isnat edilen bir suç bulunmayan yabancılar bakımından alıkonulma sebeplerinin detaylı biçimde kendilerine bildirilmesi bu tedbirin hukukiliğinin temel şartı olarak öngörülmemiştir. Zira idari gözetim kararı verilebilmesi için kişiye isnat edilmiş bir suç olması kişinin tutulması için şart değildir.[52] Yabancı hakkında sınır dışı kararı alınmış olması tek başına idari gözetim uygulanması için yeterli bir hukuki sebep olarak görülmektedir.[53] Yani idari gözetim uygulaması bakımından sınır dışı kararı dışında kişiye bilgisi verilecek bir hukuki sebep olmayabilir. Buna bağlı olarak da bildirim yükümlülüğünün cezai bir tutuklama işlemi ile idari gözetim uygulaması bakımından aynı olmadığı söylenebilecektir. [54] Nitekim AİHM de her olay bakımından ne kadar bilgi verilmesi gerektiğinin olay özelinde değerlendirilmesi gerektiğini kabul etmiştir.[55]

50 Tüm özgürlükten yoksun bırakılma halleri bakımından alıkonulan kişinin bilgilendirilmesi gerekir. Bkz. *Van Der Leer v. The Netherlands* App no 11509/85 (ECHR 21 February 1990) paras 25-29; Şirin (n 9) 153.

51 *Van Der Leer v. The Netherlands* (n 50)

52 *Bejaoui v. Greece* App no 23916/94 (ECHR Commission 06 April 1995)

53 Yalnızca sınır dışı işlemlerinin icrası sürecinin yürütülmesi için de idari gözetim kararı verilebilmesi hakkında bkz. *Abdolkhani and Karimnia and Others v. Turkey* (n 7) para 129; Anayasa Mahkemesi, 2014/2841 (n 34) para 105; Anayasa Mahkemesi, 2014/13044 (n 40) para 123.

54 *Suso Musa v. Malta* App no 42337/12 (ECHR 22 July 2013) paras 113-16; *Kaboulov v. Ukraine*, App no 41015/04 (ECHR 19 November 2009) para144; *Bordovskiy v. Russia*, App no 49491/99 (ECHR 8 February 2005) para 56.

55 Verilen bilginin yeterli olup olmaması olay özelinde incelenmelidir. Bkz. *Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom* App no 12244/86; 12245/86; 12383/86 (ECHR 30 August 1990) para 41.

i. Zaman Bakımından

Devletin bildirim yükümlülüğünü hukuka uygun olarak yerine getirmesinde Anayasa ve AİHS hükümleri "derhal" bildirim yapılmasını bir ölçüt olarak benimsemiştir. Kesin bir süre benimsemek yerine olabilecek en erken anı ifade eder biçimde derhal lafzının tercih edilmesinin, bu anın somut olayın özellikleri ışığında tespit edilmesini amaçladığı düşünülebilecektir.[56] Fakat idari gözetim tedbirleri bakımından tutulma anından itibaren birkaç saat içinde yahut aynı gün içinde bildirim yapılmasının gerektiği söylenebilecektir. Nitekim AİHM yaptığı bir değerlendirmede tutulma anından itibaren birkaç saat içinde bildirim yapılmasının hukuka uygun olduğu sonucuna ulaşmıştır.[57] Öte yandan fiilen idari gözetim altına alındıktan 2 gün sonra yabancıya bildirim yapılması, zaman bakımından bildirim yükümlülüğünün ihlali olarak nitelendirilmiştir.[58] *K.A Başvurusu'*na konu olan olayda, başvurucu GGM'de alıkonulduktan 2 gün sonra hakkında sınır dışı ve idari gözetim kararı verilmiştir. Mahkeme yaptığı değerlendirmede kişiye derhal bildirim yapılmasının teknik olarak mümkün olmadığını zira bildirilecek bir idari gözetim kararının henüz tesis edilmediğini belirterek bildirim yükümlülüğünün ihlal edildiğine Anayasa m.19/4 bağlamında karar vermiştir. Aynı başvuruda kanunda valilik tarafından yapılması öngörülen aylık zaruret değerlendirmelerinin ve idari gözetim tedbirinin 6 aylık süre dolduktan sonra uzatılmasının sebeplerinin başvurucuya bildirilmemesi halinin de Anayasa m.19/4'teki bildirim yükümlülüğünü ihlal ettiğine hükmedilmiştir. Benzer bir hadise *B.T. Başvurusu*'nda yaşanmış, başvurucunun fiilen özgürlüğünden yoksun bırakılmasından 8 gün sonra hakkında sınır dışı ve idari gözetim kararı alınması sebebiyle derhal bildirim yapılmasının mümkün olmadığı ve bu durumun Anayasa m.19/4 bakımından ihlal teşkil ettiğine hükmedilmiştir.[59] Başka bir başvuruda başvurucuya bildirim yapılıp yapılmadığının dosyaya bakılarak anlaşılamaması ve Bakanlığın görüş yazısında bu hususta açıklama yapmaması sebebiyle mahkeme bildirim yapılmadığına hükmetmiştir.[60]

ii. Şekil ve Nitelik Bakımından

Anayasa m.19/4 hükmünde "sözlü yahut yazılı" biçimde, AİHS m.5/2'de tutulan kişinin "anlayabileceği bir dilde" bildirim yükümlüğünün yerine getirilmesi öngörülmüştür. Görüldüğü üzere şekilsel bakımdan bir sınırlama öngörülmemiş olup özgürlüğünden mahrum bırakılan kişinin anlayabileceği biçimde bilgi verilmesi yeterlidir.[61] Uygulamada sınır dışı ve idari gözetim kararı metninde yabancıya

56 ibid para 40; *Khlaifia and Others v. Italy* (n 32) para 115.

57 *Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom* (n 55) para 42.

58 Anayasa Mahkemesi, 2014/13044 (n 40) para 142.

59 Anayasa Mahkemesi, 2014/15769 (n 44) para 99. Aynı yönde başka bir karar için bkz. Anayasa Mahkemesi, 2013/655 (n 34) para 148.

60 Anayasa Mahkemesi, 2013/8810, 18/2/2016, para 126.

61 *X. v. Germany* App no 8098/77 (ECHR Commission 13 December 1978); *Kane v. Cyprus* App no 33655/06 (ECHR 13 September 2011).

başvurabileceği hukuk yolu da gösterilmektedir. Böylelikle karar yabancıya tebliğ edildiğinde bildirim yükümlülüğünün de yerine getirilmiş olması amaçlanmıştır. Fakat idari gözetim kararlarının yabancı fiilen tutulduktan sonra verildiği ve tebliğ edilmediği hallerde bu amaç bakımından işlevsel bir yöntem uygulandığını söylemek güçtür. Öte yandan her ne kadar idari gözetim altına alınan yabancıya yapılacak olan bildirimin cezai bir soruşturma kapsamında özgürlüğünden yoksun bırakılan kimseye yapılan bildirimden daha dar kapsamlı olabileceği AİHM içtihadında kabul edilse de yapılan bildirimin kişinin diğer güvencelerden faydalanmasını engelleyecek kadar niteliksiz olması kabul edilemeyecektir. Zira bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi idari gözetim altına alınan yabancının özgürlüğüne tekrar kavuşmasını sağlayacak diğer haklarını kullanmasını imkansız kılabilir. Bu durum *T.T. Başvurusu*'nda "*Kişinin yakalanmasına ve tutuklanmasına esas hukuki ve maddi gerekçelerin teknik olmayan, basit ve kolaylıkla anlaşılır bir dilde açıklanması; hürriyeti kısıtlanan kişinin, uygun gördüğü takdirde Anayasa'nın 19. maddesinin sekizinci fıkrası uyarınca kısa sürede durumu hakkında karar verilmesine ve bu kısıtlamanın hukuka aykırılığı halinde, hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurabilmesine imkan sağlayacaktır.*"[62] şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca Anayasa m.19/4 kapsamında bilgilendirilme hakkının madde kapsamındaki diğer güvencelerin taşıyıcısı mahiyetinde olduğu ifade edilmiştir.[63] Gerçekten de idari gözetim altına alınan yabancı, durumu hakkında bilgi alamaması halinde avukata erişebileceğini, adli yardım talep edebileceğini, valilikçe her ay düzenli olarak zaruret halinin değerlendirilerek kendisine bilgi verilmesi gerektiğini ve idari gözetim tedbirine karşı sulh ceza hakimliklerine itiraz edebileceğini bilmeyecek ve tedbirin sona ermesini gerektirecek bir durumun vukuu halinde dahi haklarından bihaber biçimde özgürlüğünden yoksun kalmaya devam edecektir. Bu bakımdan bildirim yükümlülüğünün ihlali, madde kapsamında diğer fıkralarda yer alan hakların da ihlali sonucunu doğurabilecektir.[64]

Her ne kadar şekilsel açıdan öngörülen bir şart bulunmasa da uygulamada yabancılara tebliğ edilen ve öznel durumlarına göre bilgiler içermekten ziyade genel ve soyut bilgiler içeren ve idari gözetim altına alınan her yabancıya tebliğ edilen tek tip yazılı belgelerin bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmesini sağlamayacağı AYM tarafından kabul edilmiştir.[65] *A.V. Başvurusu*'na konu olan olayda her ne kadar Bakanlık görüş yazısında başvuruculara tutulma sebepleri ve süreleri ile ilgili bilgi içeren yazılı evrak imzalatıldığı bilgisi verilmişse de buna ilişkin bir belge ibraz edilememesi ve bildirimin genel ve soyut nitelikte olması, m.19/4 bağlamında ihlal teşkil etmiştir.[66] Benzer biçimde idari gözetim altına alınmasından bir gün sonra yabancının vatandaşı

62 Anayasa Mahkemesi, 2013/8810 (n 60) para 123.

63 ibid

64 Anayasa Mahkemesi, 2014/13044 (n 40) para 145; Anayasa Mahkemesi, 2014/2841 (n 34) para 115.

65 Anayasa Mahkemesi, 2013/1649 (n 34) paras 130-142.

66 ibid

bulunduğu ülke konsolosluğuna durumunun bildirilmesini isteme hakkını kullanıp kullanmayacağının tespiti amacıyla başvurucuya verilen matbu formda yer alan bilgilerin bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmesi kapsamında geçerli bir bildirim olarak kabul edilemeyeceğine hükmedilmiştir.[67] AYM önüne gelen başka bir olayda başvurucular cezai işleme tabii tutulmak üzere alıkonulmuşlar ve bu sırada haklarında sınır dışı ve idari gözetim kararı verilmiş, idare cezai işlem için alıkonuldukları sırada başvuruculara alıkonulma sebeplerini bildiren belgelerin imzalatılması suretiyle bildirim yükümlülüğünü yerine getirdiğini ileri sürmüştür. Mahkeme ise idarenin iddiasını reddetmiş, savcılıkça imzalatılan belgelerin ceza soruşturmasına ilişkin adli işlemlerle ilgili olduğunu, idari gözetim kararı sonrasında idari gözetime ilişkin sebeplerle ilgili ayrıca bir bildirim yapılması gerektiğini belirtmiştir.[68]

Bildirim yükümlülüğünün zaman, şekil ve nitelik bakımından geçerli bir biçimde yerine getirilmesi için rehber olabilecek AYM kararlarına yukarıda değinilmiştir. AYM'nin bu yöndeki içtihadının AİHM içtihadının bir yansıması olduğu söylenebilecektir. Zira yukarıda yer verilen kararların pek çoğunda AİHM'in *Abdolkhani and Karimnia and Others v. Turkey* kararında bildirim yükümlülüğünün hukuka uygun biçimde yerine getirilmesinin şartlarını açıkladığı ilgili bölümlere atıf yapılmaktadır. Bu hususların dışında AİHS m.5/2 lafzında yer verilen "kişinin anlayabileceği dilde" ibaresi üzerinden AİHM içtihadına değinmek gerekecektir. Madde lafzında her ne kadar kişinin anlayabileceği bir dilde ifadesi yer alsa da içtihada bakıldığında bu ifadenin geniş yorumlanarak bildirimin kişinin içinde bulunduğu durumun özellikleri göz önünde bulundurularak anlayabileceği bir nitelikte olması gerektiği söylenebilecektir. Zira kişi yalnızca kendisine tebliğ edilen evrakın dilini yahut sözlü bildirimde bulunan yetkilinin konuştuğu dili anlamamasından ötürü değil, içinde bulunduğu durum sebebiyle yapılan bildirimi anlayamayacak durumda olabilir. Örneklendirmek gerekirse AİHM, önüne gelen bir başvuruda duyma ve konuşma engelli okur yazar olmayan bireyin tutuklanması sırasında kendisine yazılı şekilde yapılan bildirimi içinde bulunduğu durum gereği anlamasının mümkün olmadığı gerekçesiyle bildirim yapma yükümlülüğünün ihlal edildiğine ve bu durumun tutuklamanın hukukiliğini de ortadan kaldırdığına hükmetmiştir.[69]

AYM ve AİHM içtihadı çerçevesinde devletin bildirim yükümlülüğünü yerine getirmesi için geçerli bir bildirim nasıl olmalıdır sorusuna cevap vermek gerekirse, bu bildirim zamansal olarak kişinin idari gözetim altına alınması öncesinde, alınması sırasında yahut alınmasını takip eden birkaç saat içerisinde yapılmalıdır. Uygulamada sınır dışı ve idari gözetim kararı tek nüsha resmi belge halinde ve bu karara karşı

67 Anayasa Mahkemesi, 2014/2841 (n 34) para 118. Aynı yönde başka bir karar için bkz. Anayasa Mahkemesi, 2014/15824 (n 47) para 117.

68 Anayasa Mahkemesi, 2013/8735, 17/2/2016, para 132. Benzer yönde bir karar için bkz. *Abdolkhani and Karimnia and Others v. Turkey* (n 7) paras 136-138.

69 *Z.H. v. Hungary* App no 28973/11 (ECHR 8 November 2012) para 41.

başvurulacak hukuk yolunu da içerir biçimde verilmekle birlikte usuli güvencelerle ilgili yeterli bilgi içermemekte, yabancının kişisel durumunu ele almaktan ziyade genel ve soyut bilgiler içerir şekilde hazırlanmaktadır. Bu belgelerin matbu bir form olarak herkes bakımından aynı içeriği barındırır biçimde düzenlenmemesi gerekmektedir. Öte yandan kişinin anlayabileceği dil kavramı geniş yorumlanmalı ve yalnızca konuştuğu dilin değil, içinde bulunduğu durum gereği eğitim seviyesi, psikolojik durumu gibi hususların da kişinin anlama kapasitesini etkileyebileceği unutulmamalı, ayrıca kullanılan dilin teknik ve anlaşılmaktan uzak bir mahiyette olmaması garanti edilmelidir. Bildirim şekli bakımından sınırlayıcı bir düzenleme getirilmese de kişiye yazılı biçimde gerekli bilgiler arz edilirken sözlü olarak da açıklanması gerekmektedir. Kişiye isnat edilen bir suç varsa bunun mahiyeti açıklanmalı, yalnızca kanunların ilgili hükümleri yahut suçların isimlerine yer verilmemelidir. Zira detaylı bir bilgilendirme yapılması gerekmektedir. Ayrıca idari gözetim tedbiri kapsamında yabancıya valilikçe her ay yapılan zaruret değerlendirmesi ve eğer varsa uzatma kararı gerekçesi düzenli olarak tebliğ edilmelidir. Pek tabii, bu bildirimlerin yapılabilmesi idari gözetim sürecinin gerekli özen içerisinde sürelere uygun biçimde yürütülmesi halinde ancak mümkün olacaktır. Bu bağlamda Anayasa m.19 ve AİHS m.5'te yer alan diğer hakların taşıyıcısı mahiyetinde olan bildirim yükümlülüğünün yabancının tekrar özgürlüğüne kavuşmasında hayati önem arz ettiği unutulmamalıdır. Nitekim devletlerce bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmesinde tüm şartların sağlanması diğer usuli güvencelerin ihlalinin de önüne geçecek ve daha etkili bir koruma sağlayacaktır. Somutlaştırmak gerekirse idari gözetim altındaki yabancıya karşı bildirim yükümlülüğü hukuka uygun biçimde yerine getirildiğinde kişinin idari gözetim kararına itiraz yolunu daha etkili biçimde kullanması sağlanacaktır.[70] Aksi durumda yabancının etkili başvuru yapma hakkı bağlantılı olarak ihlal edilmiş olacaktır.[71]

c. 6458 sayılı YUKK'un Uygulanmasına Bağlı Diğer Problemler

6458 sayılı YUKK'un yürürlüğe girmesi, idari gözetim tedbirinin hukukiliğine ilişkin problemleri tamamıyla ortadan kaldırmamıştır. Bu başlık altında açıklanacağı üzere kanunun uygulanması sırasında ortaya çıkan anılacak diğer problemler de tedbirin hukukiliğine gölge düşürmektedir.

Malum olduğu üzere bir yabancı hakkında idari gözetim tedbirine karar verilmesi ancak o kişi hakkında alınmış bir sınır dışı kararı varsa mümkündür. Fakat hakkında sınır dışı kararı alınan her yabancının idari gözetim altına alınması gerekmemekle birlikte Türk hukuku bakımından 6458 sayılı YUKK m.57/2 hükmü gereği *"... kaçma ve kaybolma riski bulunan, Türkiye'ye giriş veya çıkış kurallarını ihlal*

70 *Van der Leer v. the Netherlands* (n 50) para 28; *Shamayev and Others v. Georgia and Russia* App no 36378/02 (ECHR 12 April 2005) para 413.

71 *Yarashonen v. Turkey*, App no 72710/11 (ECHR 24 June 2014) para 43.

eden, sahte ya da asılsız belge kullanan, kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın Türkiye'den çıkmaları için tanınan sürede çıkmayan, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar…" hakkında idari gözetim tedbirinin uygulanması gerekmektedir. Fakat çocuklu ailelerin anılan gruplardan birine girmesi halinde idari gözetim tedbirinin ancak diğer alternatif tedbirlerin uygulanmasının mümkün olmadığı hallerde ve son çare olarak uygulanması esastır.[72] Öte yandan tedbir kararının uygulanması için yabancıya isnat edilen bir suçun varlığı aranmamakta, idarenin yalnızca sınır dışı işlemlerinin yürütülmesi için yabancıyı idari gözetim altına alabileceği AYM ve AİHM içtihadında kabul edilmektedir. Bireyin fiziksel özgürlüğünden mahrum bırakılması çok ağır bir yaptırım türüdür. Buna karşın mahkemelerin içtihadında bireyin yalnızca idari işlemin yürütülmesi sürecinin işletilmesinde kolaylık olması için idari gözetim altına alabileceğinin kabulü insan hakları temelli politikalarla bağdaşmamaktadır. AİHM içtihadında *Saadi v. UK* kararında idarenin iyi niyetle uyguladığı idari gözetim tedbirleri hukuka uygun kabul edilmiştir.[73] Başvuruya konu olan olayda Birleşik Krallık'ta yılda 84.000 adet iltica başvurusu alan Oakington bölgesinde iltica başvurusu yapan bir yabancıya idari gözetim tedbiri uygulanmıştır. Uygulanan idari gözetim tedbirinin hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle AİHM'e yapılan başvuruda mahkeme, devletin idari gözetim tedbirini iltica başvurularının hızlıca değerlendirilmesini sağlamak amacıyla iyi niyetle uyguladığı gerekçesiyle m.5/1 bağlamında bir ihlal olmadığına karar vermiştir. Gerçekten de iltica başvurularının değerlendirilmesinde büyük önem arz eden mülakatların mümkün olan en kısa süre içinde yapılması, başvuruculara hukuki durumlarının netleştirilerek temel hak ve özgürlüklerinin daha iyi korunmasını sağlamaya hizmet etmektedir. Nitekim bu başvuruların hızlıca değerlendirilmesi için kişilerin randevusuna gelmemesi, gecikmesi gibi durumlar sebebiyle aksamaması adına herkesin aynı anda hazır bulunması idari gözetim tedbiri yoluyla temin edilmiştir. Olayda uygulanan tedbirin süresi de 7 günle sınırlı kalmıştır.

Saadi v. UK kararına konu olan olaylar, devletin iyi niyetli davranışını örneklendirmesi bakımından önemlidir. Bu minvalde idari gözetimin kendisine isnat edilen bir suç bulunmayan yabancılar bakımından uygulanmasında iyi niyet kriteri bir ölçüt olarak AYM içtihadında da yerleşik bir uygulama olmalıdır. Adı geçen iyi niyet, yalnızca devlet bakımından değil, *Saadi v. UK* kararında olduğu gibi birey bakımından da fayda sağlamaya hizmet etmelidir. 6458 sayılı YUKK'un 68. maddesinde de yabancının yalnızca uluslararası koruma başvurusu yapmış olmasına dayalı olarak idari gözetim tedbiri uygulanamayacağı ve idari gözetim tedbirinin istisnai nitelikte olduğu kabul edilmekte birlikte bazı hallerde tedbirin uygulanabileceği belirtilmiştir.[74] Bu haller kanunda şu şekilde sıralanmıştır:

72 *A.B. and Others v. France* (n 25) para 124; *Popov v. France* (n 25) para 119.

73 *Saadi v. UK*, App no 13229/03 (ECHR 29 January 2008) para 77.

74 YUKK (n 2) m.68.

"a) Kimlik veya vatandaşlık bilgilerinin doğruluğuyla ilgili ciddi şüphe varsa, bu bilgilerinin tespiti amacıyla

b) Sınır kapılarında usulüne aykırı surette ülkeye girmekten alıkonulması amacıyla

c) İdari gözetim altına alınmaması durumunda başvurusuna temel oluşturan unsurların belirlenemeyecek olması hâlinde

ç) Kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından ciddi tehlike oluşturması hâlinde"[75]

Yukarıda anılan sebeplerden kişinin kimlik ve vatandaşlık bilgilerinin doğruluğundan şüphe edilmesi ve idari gözetim altına alınmadan başvurusuna temel oluşturan unsurların belirlenememesi halleri idarenin iyi niyet sınırları içinde uygulayabileceği kriterlerdir. Öte yandan sınır kapılarından usulüne aykırı biçimde geçmek belirsiz bir ifadedir. Zira sığınma arayan yabancılar yanlarında kimlik benzeri hiçbir belge olmaksızın da sığınma talep etmek üzere ülkeye giriş yapmış olabilirler. İnsan ticareti suçundan mağdur olan yabancılar da aynı durumu yaşayabilecektir. Nitekim 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nin[76] 31. maddesinde de iltica başvurusu yapan kimselerin ülkeye düzensiz girişlerinden ötürü cezalandırılmaması gerektiği belirtilmektedir. Fakat buna karşın AİHS ve Anayasa'da hukuka aykırı yollardan ülkeye giriş yapmak, bireyin özgürlüğünden yoksun bırakılması için hukuka uygunluk sebebi olarak gösterilmiştir.[77] Burada kişilerin cezai bir işlemin ürünü olarak değil de idari bir kararla özgürlüğünden yoksun bırakılması yine de cezalandırma yasağının ihlali olarak değerlendirebilecektir. Zira idari gözetim tedbirinin hukuka aykırı biçimde ve usuli güvenceler sağlanmadan uygulanması halinde cezalandırma amacı taşıyacağı AİHM içtihadı üzere sabittir.[78] Şu halde m.68'de belirtilen istisnalar kapsamında uygulanan idari gözetim tedbirleri bakımından da yabancıların durumları bireysel olarak iyi analiz edilerek bu istisnalar kapsamında olup olmadıkları takdir edilmeli ve tedbirin uygulanmasında hukukilik şartı ve usuli güvencelerin sağlanmasına ihtimam gösterilmelidir.

6458 sayılı YUKK'un 68. maddesinde anılan istisnaların sonuncusu kişinin kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından ciddi tehlike oluşturması halidir. Bir kimsenin kamu düzeni ve güvenliği bakımından tehdit oluşturması çok genel bir ifade olup, aynı derece ve yoğunlukta olmayan hususları bünyesinde barındıran pek çok yabancının kamu düzeni ve güvenliğine tehdit oluşturduğu söylenebilecektir. Böylesi geniş kapsamlı bir kavram, uluslararası koruma başvuru sahipleri bakımından idari gözetim

75 ibid

76 Convention Relating to the Status of Refugees (adopted 28 July 1951, entered into force 22 April 1954) 189 UNTS 137.

77 Goodwin-Gill'in görüşüne göre yabancının sahte pasaportla ülkeye girmiş olması da düzensiz girişi cezalandırma yasağı kapsamında değerlendirilmelidir. Bkz. G.S. Goodwin-Gill, 'Article 31 of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees: non-penalization, detention, and protection' in Erika Feller, Volker Türk and Frances Nicholson (eds), *Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection*, (Cambridge University Press, 2003) 195-196. Zira devletlerin hukuka aykırı biçimde ülkeye girmeyi engelleme politikasında cezalandırıcı bir biçimde uygulanan idari gözetim uygulaması, kişileri hukuka aykırı yolları kullanmaya mecbur etmektedir. Bkz. Simin Yalçıntaş Deli, 'Uluslararası İnsan Hakları ve Mülteci Hukuku ile 6458 Sayılı Kanuna Göre Sığınmacıların İdari Gözetimi' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020) 56.

78 *Azimov v. Russia* (n 28)

uygulamasının istisnai karakterine ve hukukiliğine zarar verebilecek niteliktedir. 6458 sayılı YUKK m.54/d hükmü de kamu düzeni, güvenliği ve sağlığı bakımından tehlike oluşturanların sınır dışı edilmek üzere idari gözetim altına alınabileceğini öngörmektedir, m.68/c hükmü için yapılan eleştiriler bu hüküm bakımından da geçerlidir.

6458 sayılı YUKK m.57/1 hükmünde, 54. madde kapsamına giren yani hakkında sınır dışı kararı alınacak kişilerin kollukça yakalanması halinde haklarında karar verilmek üzere derhal valiliklere bildirileceği ifadesi yer almaktadır. Nitekim AYM önüne gelen *K.A. Başvurusu*'nun 128. paragrafında başvurucu hakkında emniyetin talebi ve valilik kararı ile idari gözetim kararı alındığı ifadesi yer almaktadır. Uygulamada kendisine isnat edilen bir suç bulunmasa bile kolluk tarafından herhangi bir sebeple yakalanan ve 6458 sayılı YUKK m.57/2 hükmü kapsamına giren herkes bakımından emniyetin valilikten karar verilmesini talep etmesi söz konusudur. Burada valilikler emniyet tarafından adeta baskı altına alınmakta ve yabancıların idari gözetim altına alınması teşvik edilmektedir. Öte yandan göç idaresi binalarına resmi işlemleri için gelen yabancıların işlemleri sırasında haklarında sınır dışı etme kararı alınması gereken bir hususun tespit edilmesi halinde memurun bildirimi ile polis tarafından alıkonulması söz konusu olmaktadır. Adeta bir suçüstü anı gibi vuku bulan bu hadiseler kendi rızası ile ülkedeki hukuki durumunu korumak amacıyla resmi işlemlerini yapmaya gelen yabancılar bakımından bir korku tesis etmekte ve hukuki güvenlik algılarını zedelemektedir.

6458 sayılı YUKK m.57/3 hükmünde yabancının sınır dışı edilme işlemleri için iş birliği yapmaması ve kendisinden istenen belgeleri yetkililerle paylaşmaması halinde idari gözetim kararının uzatılabileceği öngörülmektedir. Bu madde kanuna uygun biçimde yapılan uzatılma işlemlerinin de aslında hukuki olmadığı çıkarımı yapılmasını gerektirmektedir. Zira ceza muhakemesi sürecinde dahi kendisine suç isnat edilen kimsenin aleyhinde delil vermeme ve susma hakkı bulunmaktadır. İdari gözetim ise idari bir tedbir olmasına rağmen bir ceza soruşturmasına nazaran özgürlüğünden yoksun bırakılan kişinin haklarını daha fazla sınırlama etkisi göstermektedir. Bu açıdan anılan sebeple idari gözetim tedbirinin uzatılması ile yabancının kendi aleyhine delil vermeme yönündeki iradesi cezalandırılmaktadır.

B. Etkili Başvuru Yapma Hakkı

Yabancının kendisi hakkında verilen idari gözetim kararına karşı etkili bir başvuru yapma hakkı bulunmaktadır. Etkili başvuru yolu AİHS m.5/4'te yer alan tanıma paralel olarak Anayasa m.19/8 hükmünde yabancının özgürlüğüne tekrar kavuşmasını kısa sürede sağlayabilecek yargı mercii olarak tasvir edilmektedir. Diğer bir deyişle etkili bir başvuru yolu kısa sürede karar vermeli ve yabancıyı özgürlüğüne tekrar kavuşturma

yetkisine sahip olmalıdır.[79] Öte yandan AİHM içtihadına göre bu başvuru yolunun mahkeme niteliğinde olmasından ziyade anılan yetkileri haiz yargısal karakterde bir mercii olması yeterlidir.[80] Nitekim Türk hukukunda idari gözetim tedbirinin hukukiliğinin denetlenmesinde sulh ceza hakimlikleri yetkili kılınmıştır.[81] Sulh ceza hakimliklerinin idari gözetim kararının hukuka aykırı olduğunu tespit etmesi halinde kararı kaldırma ve yabancıyı özgürlüğüne kavuşturma yetkisi bulunmakta olup; başvurunun, yapılmasını takiben en fazla beş gün içerisinde karara bağlanması gerekmektedir.[82]

Etkili başvuru yapma hakkı, yabancının başvurabileceği etkili bir başvuru yolunun varlığını temin etme ve bu yolun etkili biçimde işlemesini temin etme bakımından iki temel üzerine kuruludur.[83] Bu başlık altında etkili başvuru yapma hakkı devletin etkili başvuru yolunun varlığının temini ve bu başvuru yolunun etkili biçimde işlemesinin temini yükümlülükleri bakımından ele alınacaktır.

1. Başvuru Yolunun Varlığı

AYM içtihadında idari gözetim tedbirinin 6458 sayılı YUKK öncesinde yasal dayanaktan yoksun olması, idari gözetim kararına karşı başvurulacak bir hukuk yolunun da kanunda gösterilmemiş olması sebebiyle hem tedbirin hukukiliği hem de etkili başvuru hakkı bakımından ihlal yaratmakta idi.[84] 6458 sayılı YUKK'un yürürlüğe girmesi sonrasında etkili başvuru yolunun varlığı temin edilmiş ve bu yolun etkili biçimde işleyip işlemediği hususu hem hukukilik bahsinde gerekli özen kriteri bağlamında, hem bildirim yapma yükümlülüğünün etkili başvuru yapma hakkına etkisi bağlamında hem de müstakil olarak başvurulara konu olmuştur.

6458 sayılı YUKK'un kabulü sonrasında idari gözetim kararlarına karşı yasayla öngörülen itiraz yolu sulh ceza hakimlikleri olarak belirlenmiştir. Her ne kadar kanunun kabulü ile yasayla öngörülme şartı sağlanmış olsa da çalışma kapsamında gölge tutulmalar olarak adlandırılan özgürlükten fiilen yoksun bırakma hallerinde kişinin içinde bulunduğu durumun hukuki bir nitelendirmesi bulunmadığından, bu belirsiz duruma karşı salıverilmesini sağlayacak bir başvuru yolu da söz konusu olmayacaktır. Bu sebeple etkili başvuru yapma hakkı kapsamında devletin etkili başvuru yolunun varlığını temin etme yükümlülüğünü ihlal ettiği söylenebilecektir.

79 *Khlaifia and Others v. Italy* (n 32) para 128.

80 *Weeks v. the United Kingdom*, App no 9787/82, (ECHR 02 March 1987) para 61.

81 YUKK (n 2) m.57/6. Her ne kadar sınır dışı ve idari gözetim kararı uygulamada tek nüsha bir resmi belge olarak tanzim edilse de ayrı işlemler olup, sınır dışı kararının iptali için idare mahkemesinde dava açılırken, idari gözetim kararının hukuki denetimi sulh ceza hakimliklerince yapılmaktadır.

82 ibid

83 *Mifsud v. France* (GC) App no 57220/00 (ECHR 11 September 2002) para 15; *Scordino v. Italy* App no 36813/97 (ECHR 29 March 2006) para 142; *Vernillo v. France* App no 11889/85 (ECHR 20 February 1991) para 27.

84 Anayasa Mahkemesi, 2013/1649 (n 34) para 151; Anayasa Mahkemesi, 2013/8735 (n 68); Anayasa Mahkemesi, 2014/15824 (n 47); *Abdolkhani and Karimnia and Others v. Turkey* (n 7) paras 139-142.

2. Başvuru Yolunun Etkili Biçimde İşletilmesi

Hakkında sınır dışı ve idari gözetim kararı verilen yabancıların avukatları veya idare aracılığı ile sulh ceza hakimliklerine itiraz yolunu işletebilecekleri 6458 sayılı YUKK m.57/6'da hüküm altına alınmıştır. Fakat adı geçen hukuk yolunun varlığı tek başına yeterli olmayıp, bu hukuk yolunun etkili biçimde işletilmesi de gerekmektedir. Bu açıdan önem arz eden ilk husus, bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmesidir. Zira AYM ve AİHM içtihadında bu yükümlülüğün yerine getirilmemesinin, başvuru yolunun etkili bir biçimde işletilemeyeceği sonucunu doğurduğu kabul edilmektedir.[85] Bildirim yükümlülüğünün hukuka uygun olarak yerine getirilmesine esas olan ilkelere "Bildirim Yükümlülüğü" başlıklı bahiste değinilmiş idi. Anılan ilkelere uygun olarak yerine getirilmeyen bildirim yükümlülüğü, etkili başvuru yapma hakkı bakımından sahip olduğu taşıyıcı işlevi kaybedecek ve bu hakkın ihlaline yol açacaktır.[86] Bildirim yükümlülüğünün ihlalinin etkili başvuru yapma hakkına etkisi bu yönüyle domino taşlarının birbirine etkisine benzetilebilecektir.

Başvuru yolunun etkili biçimde işletilmesi, sulh ceza hakimliğince yürütülecek olan muhakeme sürecinin kalitesine de bağlıdır. Burada kalite lafzı ile kastedilen, başvurucunun iddialarının dikkatle ele alınarak kişinin salıverilmesi sonucunu doğuracak bir sebep varsa bunun tespitini sağlama kabiliyetini ve titizliğini haiz bir muhakeme sürecidir. Sulh ceza hakimlikleri yaptıkları değerlendirmelerde başvurucuların öne sürdüğü tüm argümanları tek tek değerlendirerek cevaplandırmak zorunda olmasa da[87] kişinin salıverilmesini sağlama ihtimali bulunan tüm argümanları incelemeli ve böylece tutulmanın hukukiliğini tehlikeye atmayacak şekilde muhakemeyi yürütmelidir. Sulh ceza hakimliklerinin kararlarda yeterli gerekçe sunmaması ve başvurucunun iddialarına cevap niteliği taşımayan tekdüze gerekçeleri tekrar etmesi halinde etkili başvuru yapma hakkı ihlal edilmiş olacaktır.[88] Nitekim AYM içtihadında da başvurucuların salıverilmelerini sağlayabilecek iddialarının sulh ceza hakimliklerince değerlendirilmemesi hukukilik şartı (Anayasa m.19/2) ve etkili başvuru yapma hakkı (m.19/8) kapsamında ihlal sebebidir.[89] Salıverilmeyi sağlayacak iddialar AYM içtihadı ışığında yabancı hakkında alınmış bir sınır dışı kararı olmaksızın idari gözetim tedbirinin uygulanması, kişinin hukuki durumunda değişiklik yaratan bir durum olan uluslararası koruma başvurusunun kabul edilmesi şeklinde örneklendirilebilecektir.[90]

85 *Van der Leer v. the Netherlands* (n 50) para 28; *Shamayev and Others v. Georgia and Russia* (n 70) para 413; *Yarashonen v. Turkey* (n 71) para 49; *Abdolkhani and. Karimnia and Others v. Turkey*, (n 7) para 141; *Dbouba v. Turkey* App no 15916/09 (ECHR 13 July 2010) para 54; Anayasa Mahkemesi, 2014/13044 (n 40) para 145; Anayasa Mahkemesi, 2014/2841 (n 34) para 115.

86 Lütfi Duran, 'Yabancıların Türkiye'den Sınır dışı Edilmesi' (1980) 2(1) İnsan Hakları Yıllığı 3, 13; Esra Gül Dardağan Kibar, 'Yabancılar Hukuku Açısından Sınırdışı Etme' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1993) 94, 96.

87 *Ilijkov v. Bulgaria* App no 33977/96 (ECHR 26 July 2001) para 94.

88 *G.B. and Others v. Turkey*, App no 4633/15 (ECHR 17 October 2009) para 176.

89 Anayasa Mahkemesi, 2014/15769 (n 44) paras 93-96/133-134.

90 ibid; Anayasa Mahkemesi, 2014/13044 (n 40) para 155.

Başvuru yolunun etkili biçimde işletilmesinde mahkemeye erişim de önem arz etmektedir. 6458 sayılı YUKK m.57/6 hükmünde sulh ceza hakimliklerine itiraz yolunun başvurucunun avukatı, yasal temsilcisi yahut idareye vereceği dilekçe yoluyla işletilebileceği öngörülmektedir. Yabancının avukatlık hizmetlerinden faydalanacak maddi imkanları olmadığı ve adli yardım talebinin de reddedildiği ihtimalde son çare olarak kendisinin idareye vereceği dilekçe yardımıyla itiraz yolunu işletmesi mümkün kılınmıştır.[91] Bu durumda yabancı, idari gözetim tedbirine itiraz ederken başvurusunun derhal sulh ceza hakimliğine iletileceği ve dilekçesine zarar verilmeyeceği hususunda idareye güvenmek durumundadır. Bu durum etkili bir başvuru yolunun varlığını temin etme yükümlülüğü bakımından problem arz etmektedir zira idarenin olumsuz bir tutum sergilemesi halinde kişinin başvurusunun sulh ceza hakimliğine ulaştırılmaması, sürüncemede bırakılması tehlikesi doğmaktadır.

C. Tazminat Hakkı

Bu başlık altında tazminat hakkı, devletlerin AİHS m.5/5 kapsamında bireyin uğradığı zararların tazminini sağlayacak bir mekanizma oluşturma yükümlülüğü bakımından ele alınacaktır. Esasen bireylerin maddi ve manevi zararlarının tazminini sağlama bakımından yapılacak olan incelemenin yanı sıra AYM içtihadında idare mahkemelerinin başvuru yollarının tüketilmesi bakımından etkili tazminat sağlama mekanizmaları olarak öngörüldüğü *B.T. Başvurusu* ile başlayan içtihat değişikliği incelenecektir.

AİHM ve AYM'nin işleyişi gereği Anayasa ve AİHS'in ortak koruma alanında bulunan hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi halinde ihlalden doğan zarar gereği başvuruculara tazminat ödenmektedir. Fakat kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı bakımından tazminata ilişkin özel bir hükme hem Anayasa m.19/9 hem de AİHS m.5/5'te yer verilmiştir. Buna göre tazminat, Anayasa m.19'da "…*esaslar dışında işleme tabii tutulan kişilerin uğradıkları zarar, hukukun genel prensiplerine göre devletçe ödenir*." şeklinde, AİHS m.5/5'te *"Bu madde hükümlerine aykırı bir yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkes tazminat hakkına sahiptir."* şeklinde düzenlenmiştir. Bu hükümler ışığında tazminat hakkının doğması için öncelikle anılan hükümlerde yer alan kalemlerden birinin ihlal edilmesi gerekmektedir.[92]

İdari gözetim tedbiri yabancının özgürlük hakkını sınırlamaktan öte bu haktan yoksun kalmasına sebep olduğu için bu hakkın ihlali halinde doğan maddi ve manevi zararın tazmin edilmesi önemlidir. Bu bakımdan AYM ve AİHM içtihadında m.19/9 ve m.5/5'in devletlere ihlalden doğan zararın tazmin edilmesi için iç hukukta özel

91 Uluslararası koruma statüsü başvuru sahiplerinin adli yardımdan faydalanmasının karşılıklılık şartına bağlanması hakkında bkz. Yalçıntaş Deli, (n 77) 281.

92 *Pantea v. Romania* App no 33343/96 (ECHR 3 June 2003) para 262; *Vachev v. Bulgaria* App no 42987/98 (ECHR 8 July 2004) para 78.

mekanizmalar oluşturulması görevini bir pozitif yükümlülük olarak belirlediği söylenebilecektir.[93] Öte yandan bu hükümler kapsamında korunan hak, finansal olarak zararın tazmin edilmesidir. Kişinin hukuka aykırı biçimde özgürlüğünden yoksun bırakıldığı sürenin telafisi olamayacağı için, Anayasa m.19/9 ve AİHS m.5/5 kapsamında kişinin salıverilmesini sağlama amacı bulunmamaktadır.[94]

6458 sayılı YUKK öncesinde idari gözetim tedbirini detaylıca açıklayan "kaliteli" bir yasal düzenleme olmaması, hukukilik şartı, bildirim yükümlülüğü, etkili başvuru yapma hakkı gibi hususlar bakımından doğrudan ihlal yarattığı gibi, tazminat elde edilmesi bakımından da ihlal sebebi teşkil etmekte idi.[95] Zira tazminat için yasayla işaret edilen bir hukuk yolu bulunmamakta idi. Fakat 6458 sayılı YUKK'un yürürlüğe girmesi sonrasında da devletin tazminat için özel bir mekanizma oluşturduğu söylenemeyecektir. Zira kanunda tazminata ilişkin bir hükme yer verilmemiştir.

1. B.T. Başvurusu ile Yapılan İçtihat Değişikliği

Çalışmanın birinci bölümünde yer alan bahiste açıklandığı üzere idari gözetim tedbirinin hukukiliğinin denetlenmesi görevi sulh ceza hakimliklerine verilmiştir. Bu uygulama istisna teşkil etmektedir. Zira normalde idarenin işlemleri ve eylemleri dolayısıyla idare mahkemelerinde açılan davalarda işlemin hukuka uygunluğu denetlendikten sonra hukuka aykırı olduğu tespit edilirse tazminata hükmedilmesi mümkündür. Fakat idari gözetim işleminin hukukiliğinin denetlenmesinde yetki sulh ceza hakimliklerine verilmiş olup, burada tazminata hükmedilmesi mümkün değildir. Zira itiraz merciinin yetkisi işlemin hukukiliğinin denetlenmesi ile sınırlıdır. Şu halde hukuka aykırı biçimde idari gözetim altına alınan yabancıların zararlarını tazmin etme amacıyla işletebilecekleri bir mekanizmanın bulunmadığı sonucuna ulaşılabilecektir. Nitekim AYM de 2014 tarihli *B.T. Başvurusu* hakkında karar verene dek tazminat hakkı bakımından Türk hukukunda işletilebilecek bir mekanizma bulunmadığı görüşündeydi. Fakat anılan başvuru hakkında 2017 yılında verilen kararda içtihat değişikliğine gidilerek idare mahkemelerinde tam yargı davası açılması suretiyle tazminat hakkının ileri sürülebileceği kabul edilmiştir.[96] Karara göre bir tazminat bakımından *"... teorik düzeyde mevcudiyeti tespit edilen bir başvuru yolunun sırf -bilgi eksikliği nedeniyle- fiiliyatta hiç işletilmemiş olması bu yolun etkisiz olduğu biçiminde yorumlanmamalıdır."*[97] Tazminat için etkili bir başvuru yolu olmadığı iddiasına getirilen cevapta, tazminat elde edilmesini sağlayan yolun teoride var olduğu fakat pratikte bilgi eksikliği nedeniyle işletilmediği tespiti yapılmıştır. Bu sebeple idare

93 Anayasa Mahkemesi, 2014/15824 (n 47); *A. and Others v. the United Kingdom* (n 41) para 229.

94 *Bozano v. France*, App no 9990/82, (ECHR Commission 15 May 1984)

95 Anayasa Mahkemesi, 2014/2841 (n 34); Anayasa Mahkemesi, 2013/1649 (n 34); Anayasa Mahkemesi, 2013/8810 (n 60); Anayasa Mahkemesi, 2013/8735 (n 68); *Abdolkhani and Karimnia and Others v. Turkey* (n 7) para142; *Tehrani and Others v. Turkey,* App no 32940/08; 41626/08; 43616/08 (ECHR 13 April 2010) para 79; *Dbouba v. Turkey* (n 85) paras 52-54.

96 Anayasa Mahkemesi, 2014/15769 (n 44) para 71.

97 ibid para 52.

mahkemesi ve sulh ceza hakimliği arasında yetkinin nasıl paylaştırıldığı hususunda da kararda bilgilendirme yapılmıştır. Buna göre sulh ceza hakimlikleri idari gözetimin tüm yönleriyle hukuka uygunluğunu denetledikten sonra tedbirin hukuka uygun olduğuna karar verirse, idarenin sorumluluğu doğmayacağı için yabancının tazminat hakkı da olmayacaktır. Dolayısıyla yabancının tam yargı davası yolunu tüketmesi de bir kabul edilebilirlik şartı olarak aranmayacaktır.[98] Fakat tedbirin hukuka aykırı olduğu kabul edilirse idare mahkemesinde hukuka aykırı işlemden doğan zararın tazmini için tam yargı davası açılabilecek ve mahkeme tedbirin hukukiliği konusunda bir değerlendirme yapmaksızın bu işlemden bir zararın doğup doğmadığını ve doğmuşsa miktarını tespit ederek başvurucuya ödenmesine hükmedebilecektir.[99] Öte yandan bir idari karara dayanmaksızın fiilen özgürlüğünden yoksun bırakılan yabancıların işlemin hukuki olmamasından doğan zararlarının tespiti, idare mahkemesince hukukilik denetimi bakımından yetkisi olmadığı için yapılamayacak ve tam yargı davası da bu kişiler açısından etkisiz hale geleceğinden doğrudan AYM'ye başvurmaları mümkün olacaktır.[100]

Tazminat için başvuru yapacak olan yabancılar bakımından önem arz eden diğer husus, tam yargı davası açılabilmesi için öncelikle sulh ceza hakimliklerinde görülen itiraz başvurularının sonuçlanmasının gerekmesidir. Zira idare mahkemesine başvuru imkanı tedbirin hukuka aykırı olmasına bağlıdır. Öte yandan bazı olaylarda yabancı hakkında uygulanan idari gözetim tedbiri her ne kadar hukuka aykırı olsa da yabancı sulh ceza hakimliğine itiraz etmemiş ve tedbir idare kararıyla sonlandırılmış olabilir. AYM bu halde de kişinin tam yargı davası açabileceğini öngörmektedir.[101] Buna bağlı olarak da tam yargı davası yolunun tüketilmemesi halinde kabul edilemezlik kararı vermektedir.[102] Fakat sulh ceza hakimliğine başvurunun olmadığı ve idarenin tedbiri sonlandırdığı hallerde, söz konusu tedbirin hukukiliğine dair yapılmış bir tespit de bulunmamaktadır. İdare mahkemesinin hukukilik hususunda tespit yapma yetkisi de bulunmadığından hangi hukuka aykırı işleme bağlı olarak tazminata ilişkin değerlendirme yapacağı merak konusudur. AİHM içtihadında kişiyi özgürlüğünden yoksun bırakan tedbir sonlanmış olsa da hukukilik denetiminin yapılabilmesi gerektiği öngörülmektedir.[103] Fakat *I.S. ve Diğerleri Başvurusu*'na konu olan olayda K.S. isimli başvurucu idari gözetim altındayken sulh ceza hakimliğine itiraz etmiş ve bu sırada tedbir idarece sona erdirilmiştir. Buna bağlı olarak sulh ceza hakimliği artık denetlenecek bir işlem kalmadığı gerekçesiyle karar verilmesine yer olmadığına hükmetmiştir.[104] Bu durum AİHM içtihadı ile çelişki yaratmaktadır.

98 ibid para 75.

99 ibid para 71.

100 ibid 72.

101 Anayasa Mahkemesi, 2014/18827, 20/12/2017, para 37.

102 ibid

103 *Oravec v. Croatia*, App no 51249/11 (ECHR 11 July 2017) para 65.

104 Anayasa Mahkemesi, 2014/15824 (n 47) para 147.

AYM önünde konu olmuş ve 2020 yılında karara bağlanmış olan *Sherapat Yagmyrova Başvurusu*'nda başvurucu kendisi hakkında uygulanan idari gözetim kararına itiraz etmiş ve bu itirazı sulh ceza hakimliğince reddedilmiş yani tedbirin hukuka uygun olduğuna karar verilmiştir. Fakat bir süre sonra idari gözetim tedbiri idare tarafından sonlandırılmıştır. Bunun üzerine başvurucu kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlal edildiği iddiasıyla olayı AYM önüne getirmiş ve mahkeme başvurucunun tam yargı davası açmaması sebebiyle başvuru yollarının tüketilmediğini belirterek kabul edilemezlik hükmü vermiştir.[105] Kararda tedbirin idare tarafından sonlandırıldığı hallerde tam yargı davası açılmasının mümkün olduğu belirtilerek *A.A. Başvurusu*'na atıf yapılmıştır. Fakat *A.A. Başvurusu'*nda sulh ceza hakimliği tarafından tedbirin hukuka uygun olduğu yönünde alınmış bir karar bulunmamaktadır. Yani iki olayın özellikleri aynı değildir.[106] *Sherapat Yagmyrova Başvurusu*'nda ise sulh ceza hakimliğinin tedbirin hukuka uygun olduğu yönünde verdiği bir karar mevcut olduğundan tam yargı davası açılmasının, başvuru yollarının tüketilmesi bağlamında bir kabul edilebilirlik şartı olmadığına hükmedilmesi beklenirdi. Her ne kadar kararda olayın ayrıntıları anılmamış olsa da sulh ceza hakimliğinin red kararı sonrasında başvurucuya uygulanan tedbirin sonlandırılmasını gerektirecek yeni bir durum ortaya çıksaydı ve bu durum valilik tarafından değerlendirilerek yabancının salıverilmesi hadisesi vuku bulmuş olsaydı bu durumda tam yargı davası açılmasının mümkün olduğu kabul edilebilirdi. Fakat mevcut durumda AYM'nin kendi içtihadı ile çeliştiği söylenebilecektir.[107]

Sonuç olarak tazminat hakkı bağlamında tam yargı davası açılmasının mümkün olduğu haller şöyle sıralanabilecektir; sulh ceza hakimliklerinin tedbirin hukuka aykırı olduğuna karar verdiği haller, sulh ceza hakimliği kararı olmaksızın idarece tedbirin sonlandırıldığı haller, sulh ceza hakimliğinin tedbirin hukuka uygun olduğu yönünde bir kararı olsa dahi idarece tedbirin sonlandırıldığı haller.

Tazminat hakkı kapsamında ele alınması gereken bir diğer husus tazminatın miktarıdır. Hakkında idari gözetim kararı alınmış bir yabancıya uygulanan tedbirin sulh ceza hakimliğince hukuka aykırı bulunması sonucu tam yargı davası açılarak elde edilen tazminatın miktarının konu olduğu *N.K. Başvurusu*'nda, idare mahkemesi başvurucu lehine 5 bin TL manevi tazminata hükmetmiştir. Başvurucu miktarı az bularak olayı AYM önüne taşımış ve benzer davalarda AYM tarafından daha yüksek rakamda tazminata hükmedildiğini ileri sürmüştür. AYM başvurucunun *"…haksız tutulması nedeniyle maruz kaldığı manevi zarar ile Daire tarafından takdir edilen tazminat miktarı arasında açık bir orantısızlık olduğundan bahsedilemeyeceği…"* gerekçesiyle başvuruyu açıkça dayanaktan yoksun bularak kabul edilemezlik

105 Anayasa Mahkemesi, 2017/11905, 21/7/2020, paras 54-58.

106 Esra Gül Dardağan Kibar, Doğa Elçin, Ogün Erşan Aydınlı (n 10) 1501.

107 ibid 1502.

kararı vermiştir.[108] AİHM de *Mehmet Hasan Altan v. Turkey* başvurusunda ulusal mahkemelerin yüksek mahkemeden daha düşük miktarda tazminata hükmetmesinin tek başına tazminat hakkını ihlal etmeyeceği sonucuna varmıştır.[109]

2. Fiilen Özgürlükten Yoksun Bırakma Hallerinde Tazminat Hakkı Bakımından Abdulkadir Yapuquan Başvurusu

B.T. Başvurusu ile gidilen içtihat değişikliği sonrasında idare mahkemelerinin tazminat bakımından etkili bir hukuk yolu olarak kabul edilmesi, AYM içtihadında da bu yolun tüketilmemesi halinde başvuru yollarının tüketilmemesi gerekçesiyle kabul edilemezlik kararı verilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu minvalde tazminat hakkı bakımından ele alınması gereken diğer bir husus çalışma kapsamında gölge tutulmalar ismiyle anılan fiilen özgürlükten yoksun bırakma halleri vuku bulduğunda tazminat hakkının nasıl uygulanacağı meselesidir. Bu meselenin ele alınmasında değerlendirme bakımından önemli hususların bir arada vuku bulması ve karar tarihinin nispeten yakın olması sebebiyle *Yapuquan Başvurusu* odak alınacaktır.

Çalışma kapsamında gölge tutulmalar olarak adlandırılan fiillerin, herhangi bir işleme dayalı olmaması sebebiyle hukuki nitelendirmesi belirsiz olan ve yabancının fiilen özgürlüğünden yoksun bırakılması sonucunu doğuran idarenin keyfi fiilleri olduğu hususuna hukukilik şartı bahsinde değinilmiş idi. *B.T. Başvurusu* ile gidilen içtihat değişikliği öncesinde gölge tutulmalar olarak adlandırılan hallerde hukuki nitelendirmenin belirsizliğine bağlı olarak yabancının tazminat hakkı kapsamında başvurabileceği etkili bir hukuk yolu bulunmamaktaydı. *B.T. Başvurusu* hakkında verilen kararda *"...herhangi bir idari gözetim kararı olmaksızın özgürlüğünden yoksun bırakılanlar bakımından idari gözetim altına alınmış olmaktan doğan zararlar için doğrudan idari yargı mercilerinde tam yargı davası açılabileceği konusunda tereddüt bulunmamaktadır."* denilerek gölge tutulmaların vukuu halinde tazminat için işletilebilecek etkili bir mekanizma olarak idare mahkemeleri işaret edilmiştir.[110] Dolayısıyla yabancılar gölge tutulma halinin sona ermesini takiben tazminat için idare mahkemesinde tam yargı davası açabileceklerdir. Fakat gölge tutulma hali devam ediyorsa yabancının AYM'ye başvuru yapmasının kabul edilebilirlik bakımından nasıl değerlendirileceği öngörülememekte idi. 2019 yılında hakkında karar verilen *Yapuquan Başvurusu* ile bu husus netlik kazanmıştır.

Yapuquan Başvurusu'na konu olan olayda başvurucu, BMMYK tarafından kendisine verilen mülteci kabul belgesine rağmen hakkında verilen sınır dışı ve idari gözetim kararına dayalı olarak 12 ay boyunca GGM'de tutulmuştur. 12 aylık azami

108 Anayasa Mahkemesi, 2017/21761, 22/7/2020, paras 28-29. Başvurucunun benzer yöndeki davalardaki tazminat miktarından daha az olduğu iddiasını ileri sürerken referans verdiği davada hükmedilen tazminat miktarı 15.000 TLdir. Anayasa Mahkemesi, aradaki 10.000 TL bakımından açık bir orantısızlık bulunmadığına hükmetmiştir. Bkz. ibid para 27.

109 *Mehmet Hasan Altan v. Turkey* App no13237/17 (ECHR 20 March 2018) para 176.

110 Anayasa Mahkemesi, 2014/15769 (n 44) para 74.

sürenin dolması sebebiyle tedbir idarece sonlandırılmışsa da başvurucuya kendi iradesiyle burada kalmak istediğine dair bir evrak imzalatılarak idari gözetimine devam edilmiştir. Başvurucunun iddialarına göre GGM'de tutulma süresi toplamda 27 aydır. [111] Bu süre devam ederken başvurucu avukatı aracılığıyla kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlal edildiği iddiasıyla mahkemeye başvurmuştur. AYM kabul edilebilirlik incelemesini iki kalemde değerlendirmiştir. Bu değerlendirmenin ilki hukukilik şartının sağlanmamasından doğan tazminat hakkı bağlamındadır. Başvurucu, mülteci kabul belgesine sahip olması sebebiyle hakkında sınır dışı kararı verilemeyecek kişilerdendir.[112] Bu sebeple idari gözetim altına alınması hukukilik şartını ihlal etmekte ve buna ilişkin tazminat taleplerinde idare mahkemesinin yetkili olmaması sebebiyle doğrudan AYM'ye başvurması mümkündür. Dolayısıyla başvurucunun bu bakımdan tam yargı davası yolunu tüketmesi gerekmediğine hükmedilmiştir. İkinci değerlendirme başvurucunun 12 aylık süreden sonra hukuki bir dayanak olmaksızın GGM'de tutulmaya devam edilmesi sebebiyle doğan, diğer bir deyişle hukuka aykırı idari gözetim uygulamasının yarattığı zararlara ilişkin tazminat istemidir. Yüksek mahkeme bu isteme yönelik tam yargı davası açılmasının mümkün olduğunu fakat başvurucunun bu yolu tüketmesi gerekmediğini belirtmiştir. Zira başvurucu fiilen hala özgürlüğünden yoksun haldedir ve tam yargı davası başvurucunun salıverilmesi sonucunu doğurmayacaktır.[113] Bu sebeple etkili bir başvuru yolu niteliğinde değildir.[114] Özetle kabul edilebilirlik kararı verilmesi için hukuka aykırı idari gözetim tedbirinin sona ermesi sonrasında tam yargı davası yolunun tüketilmesi gerektiği fakat fiili tutulma sona ermemişse tam yargı davasının salıverilmeyi sağlamayacak olması sebebiyle etkili bir başvuru yolu niteliği taşımamasından ötürü bu yolun tüketilmesi gerekmediği söylenebilecektir.

Sonuç

Çalışma kapsamında idari gözetim tedbirinin teori ve uygulamada nasıl işletildiği hususu mevzuatla birlikte yüksek mahkeme içtihatları üzerinden açıklanmıştır. İdari gözetim tedbirinin hukukiliğine ilişkin sorunlar, AYM ve AİHM içtihadı çerçevesinde 6458 sayılı YUKK öncesi ve sonrası bakımından incelenmiş, kanunun kabul edilmesi sonrasında gerekli özen ölçütü, zaman, şekil ve nitelik bakımından bildirim yükümlülüğü, başvuru yolunun varlığı ve etkili biçimde işletilmesi bağlamında etkili başvuru hakkı ve tazminat hakkına ilişkin sorunlara yer verilmiştir. Anılan başlıklar kapsamında mercek altına alınan içtihat çerçevesinde 6458 sayılı YUKK'un yürürlüğe girmesi her ne kadar kanunilik şartını sağlasa da idari gözetim tedbirinin hukuki olması sonucunu doğurmamaktadır. Zira idari gözetim tedbiri ancak yasal sınırlar içinde tüm

111 Anayasa Mahkemesi, 2016/35009, 02/05/2019, para 96.

112 Nuray Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku* (4.bs, BETA 2016) 121, 124.

113 ibid para 101.

114 ibid

usuli güvencelerin sağlanmasıyla hukukilik şartını yerine getirecektir. Fakat içtihattan açıkça anlaşıldığı üzere, idari gözetim tedbirinin hukukiliğine gölge düşüren pek çok problem halen varlığını sürdürmektedir. Tedbirin pratikteki uygulanış şekli bu problemlerin başını çekmektedir. Çalışmada da anıldığı üzere sınır dışı ve idari gözetim kararının aynı anda verilerek yeterli ve gerekli bilgileri barındırmayan matbu formlarla yabancılara tebliğ edilmesi, tedbirin azami süresinin hukuki bir sebep olmaksızın fiili olarak uzatılması, yabancının itiraz yoluna erişmesinin güçlüğü bu problemlere örnek teşkil etmektedir. Ayrıca idari gözetim altına alınamayacak kimseler hakkında tedbir kararı verilmesi, itiraz mercii olan sulh ceza hakimliklerinin süresinde karar vermemesi, karar sürecinde davacının iddiaları bakımından gerekli değerlendirmeleri yapmaması, valiliklerce yapılan zaruret değerlendirmelerinde gözetim altındaki yabancının durumundaki değişikliklerin göz önünde bulundurulmaması ve değerlendirme sonuçlarının yeterli gerekçeyi barındırmaması, bu duruma bağlı olarak gözetim altındaki yabancıya gerekli ve yeterli bir bildirim yapılamaması gibi hususlar ve hukukilik bahsinin sonunda yer verilen 6458 sayılı YUKK'un uygulanmasına bağlı olarak ortaya çıkan diğer problemler halen idari gözetim tedbirinin hukukiliğine gölge düşürmektedir. Fakat ne yazık ki bu hususlar idari gözetim tedbirinin icrasında yerleşik hale gelmiştir. Bu durum, AİHM'in de kabul ettiği gibi, idari gözetim tedbirinin cezalandırıcı bir amaca hizmet eder biçimde uygulanmasına sebebiyet vermektedir. Öte yandan idari bir işlemin, doğası gereği cezalandırıcı bir amaca hizmet etmemesi gerektiği aşikardır. Zira aksi halde idarenin istismarına uğraması söz konusu olabilecektir. Nitekim, çalışma kapsamında anılan ihlal kararları da idarenin istismarını belgelemektedir. Yabancıların bu istismardan korunması da ancak idari gözetim tedbirinin idari niteliğine halel getirmeden ve cezalandırma amacından uzak biçimde uygulanmasına yani Anayasa m. 19 ve AİHS m.5 kapsamında öngörülen hukuki sebeplerle sınırlı olarak ve yine bu maddelerde anılan usuli güvenceleri içerir biçimde icra edilmesine bağlıdır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya/Bibliography

Kitap ve Makaleler /Books and Articles

Aktaş M, 'Geri Gönderme Merkezlerinde Uygulanan İdari Gözetimin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı Başlıklı 5 inci Madde Perspektifinden Değerlendirilmesi' (Temmuz 2019) (2) Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi 61-78.

Aybay R, 'Bir İnsan Hakkı Sorunu Olarak Sınır Dışı Edilme' (2013) 2(2) Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 141-172.

Bayraktaroğlu Özçelik G, 'Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi' (2013) (108) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 2013(108) 211-258.

Ciğer Mİ, 'Uluslararası Hukuk ve Karşılaştırmalı Hukukta İdari Gözetime Alternatif Tedbirler' (2020) 40(2) Public and Private International Law Bulletin Prof. Dr. Cemal Şanlı'ya Armağan 799–829.

Dardağan Kibar EG, 'Yabancılar Hukuku Açısından Sınırdışı Etme' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1993)

Dardağan Kibar EG, Elçin D, Aydınlı OE, 'Anayasa Mahkemesi'nin Sherapat Yagmyrova Kararı Üzerine Bazı Değerlendirmeler' (2020) 40(2) Public and Private International Law Bulletin 1477-1506.

Deli SY, 'Uluslararası İnsan Hakları ve Mülteci Hukuku ile 6458 Sayılı Kanun'a Göre Sığınmacıların İdari Gözetimi' (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, 2020)

Duran L, 'Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi' (1980) 2(1) İnsan Hakları Yıllığı, 3-33.

Ekşi N, *6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda İdari Gözetim* (BETA, 2014)

Ekşi N, 'İltica Talepleri Reddedilerek Türkiye'den Sınır dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancılara İlişkin AİHM Kararlarının Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na Etkisi' (Ekim 2014) 5(19) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 53-99.

Ekşi N, '2014 Yılında Kabul Edilen İdari Yargıda İstinaf Müessesesinin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamında Açılacak İdari Davalara Etkisi' (2015) 1(1) Göç Araştırmaları Dergisi 12-43.

Ekşi N, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku* (4.bs, BETA 2016)

Erdoğan M, *Suriyeliler Barometresi 2019; Suriyeliler ile Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi* (Orion Kitabevi, 2020)

Goodwin Gill GS, 'Article 31 of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees: non-penalization, detention, and protection' in Erika Feller Volker Türk and Frances Nicholson (eds), Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection (Cambridge University Press, 2003) 185-252.

Gölcüklü F, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği' (1994) 3(49) Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 199-218.

Huysal B, Şermet B, '6458 Sayılı Kanun Çerçevesinde Haklarında Sınır Dışı Kararı Alınan Yabancılar' in Ayşe Nuhoğlu (eds) *Prof. Dr. Feridun Yenisey'e Armağan* (Beta 2014)

Kuşçu D, 'Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Sınır Dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancıların İdari Gözetim Altına Alınmaları' (2017) 33(37) DÜHFD 241-284.

Şirin T, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı* (Avrupa Konseyi, 2018)

Uluslararası Belgeler/International Documents

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rome, 4.11.1950.

Convention Relating to the Status of Refugees (adopted 28 July 1951, entered into force 22 April 1954) 189 UNTS 137.

European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Immigration Detention Fact Sheet, https://rm.coe.int/16806fbf12 Erişim tarihi 02.03.2022.

UNGA, A/RES/63/184, 18 December 2008, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_63_184.pdf Erişim tarihi 02.03.2022.

UNGA, A/RES/64/166, 19 March 2019, https://undocs.org/en/A/RES/64/166 Erişim tarihi 02.03.2022.

UNGA, A/RES/67/172, 20 December 2012, https://undocs.org/en/A/RES/67/172 Erişim tarihi 02.03.2022.

Kanunlar/Laws

T.C. Anayasası, Kanun Numarası: 2709, Kabul Tarihi: 18/10/1982, RG: 9.11.1982/17863

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Kanun Numarası: 6458, Kabul Tarihi: 4.4.2013, RG 11.4.2013/28615

Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 5683, Kabul Tarihi: 15.7.1950, RG 24.7.1950/7564

Mahkeme Kararları/ Court Orders

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları/ Decisions of the European Court of Human Rights

A.B. and others v. France App no.11593/12 (ECHR, 12 July 2016)

Abdolkhani and Karimnia and Others v. Turkey App no 30471/08 (ECHR, 22 September 2009)

Ahmadpour v. Turkey App no 12717/08 (ECHR 15 June 2010)

A. and Others v. the United Kingdom (GC) App no 3455/05 (ECHR 19 February 2009)

Azimov v. Russia, App no 67474/11 (ECHR 18 April 2013)

Bejaoui v. Greece App no 23916/94 (ECHR Commission 06 April 1995)

Bordovskiy v. Russia, App no 49491/99 (ECHR 8 Febdruary 2005)

Bozano v. France, App no 9990/82, (ECHR Commission 15 May 1984)

Dbouba v. Turkey App no 15916/09 (ECHR 13 July 2010)

Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom App no 12244/86; 12245/86; 12383/86 (ECHR 30 August 1990)

G.B. and Others v. Turkey, App no 4633/15 (ECHR 17 October 2009)

Ilijkov v. Bulgaria App no 33977/96 (ECHR 26 July 2001)

J.N. v. UK App no 37289/12 (ECHR 19 August 2016)

Kaboulov v. Ukraine, App no 41015/04 (ECHR 19 November 2009)

Kane v. Cyprus App no 33655/06 (ECHR 13 September 2011)

Khlaifia and Others v. Italy App no 16483/12 (ECHR 15.12.2016)

Mehmet Hasan Altan v. Turkey App no13237/17 (ECHR 20 March 2018)

Mifsud v. France (GC) App no 57220/00 (ECHR 11 September 2002)

Oravec v. Croatia, App no 51249/11 (ECHR 11 July 2017)

Pantea v. Romania App no 33343/96 (ECHR 3 June 2003)
Popov v. France App no 39472/07 and 39474/07 (ECHR 19 January 2012)
Saadi v. UK App no 13229/03 (ECHR 29 January 2008)
Scordino v. Italy App no 36813/97 (ECHR 29 March 2006)
Shamayev and Others v. Georgia and Russia App no 36378/02 (ECHR 12 April 2005)
Suso Musa v. Malta App no 42337/12 (ECHR 22 July 2013)
Tehrani and Others v. Turkey, App no 32940/08, 41626/08, 43616/08 (ECHR 13 April 2010)
Vachev v. Bulgaria App no 42987/98 (ECHR 8 July 2004)
Van der Leer v. the Netherlands App no 1509/85 (ECHR 21 February 1990)
Vernillo v. France App no 11889/85 (ECHR 20 February 1991)
Weeks v. the United Kingdom, App no 9787/82, (ECHR 02 March 1987)
X. v. Germany App no 8098/77 (ECHR Commission 13 December 1978)
Yarashonen v. Turkey, App no 72710/11 (ECHR 24 June 2014)
Z.H. v. Hungary App no 28973/11 (ECHR 8 November 2012)

Anayasa Mahkemesi Kararları/ Decisions of the Constitutional Court

Anayasa Mahkemesi, 2013/8810, 18/2/2016
Anayasa Mahkemesi, 2013/8735, 17/2/2016
Anayasa Mahkemesi, 2013/1649, 20.02.2016
Anayasa Mahkemesi, 2013/655, 20/1/2016
Anayasa Mahkemesi, 2013/9673, 21.01.2015
Anayasa Mahkemesi, 2014/18827, 20/12/2017
Anayasa Mahkemesi, 2014/2841, 09.06.2016
Anayasa Mahkemesi, 2014/13044, 11.11.2015
Anayasa Mahkemesi, 2014/15769, 30/11/2017
Anayasa Mahkemesi, 2014/15824, 22/09/2016
Anayasa Mahkemesi, 2016/35009, 02/05/2019
Anayasa Mahkemesi, 2017/11905, 21/7/2020
Anayasa Mahkemesi, 2017/21761, 22/7/2020

Diğer Kaynaklar/Other Resources

Göç İdaresi Başkanlığı, GİGM, https://www.goc.gov.tr/geri-gonderme-merkezleri33 Erişim tarihi 02.03.2022.